

Political Discourses in the Shahid Beheshti House Museum Based on Laclau and Mouffe's Theory of Discourse Analysis

Safura Borumand^{*}, Shahram Yousefifar^{}**

Behrang Zolfaghari^{*}**

Abstract

Museums as social and cultural institutions, arising from the various discourses of the society, while interacting with diverse audiences, can also influence different strata of society. Institutions and cultural organizations use this communication capacity of museums to promote and spread the ideals of the Islamic Revolution of Iran. "Famous house Museum" as one of the types of museums, can be related to these cultural values. "Shahid Beheshti House Museum", the residence of Ayatollah Dr. Seyyed Mohammad Hosseini Beheshti (1307-1360 AH) is one of these spaces that has been in use since 1392 AH. It operates in Tehran. While introducing and examining the components of the museum, this article tries to answer the following main questions: under the influence of which discourses does this museum represent the personality and life of Ayatollah Beheshti? Also, what are the other effective discourses in this house-museum? This research, while innovatively explaining how to use the theory of "Discourse Analysis of Laclau and Mouffe" to analyze the space of a museum and specifically "Museum House", also resulted in the following results: the main discourse of the museum, about the personality of the house owner, in the position of "spirituality arising from The family of religious scholars is up-to-date, aware of the requirements of the times and a capable manager in building organizations. A discourse that has caused

^{*} Assistant Professor of History Research Institute, Institute of Humanities and Cultural Studies,
s.borumand@ihcs.ac.ir

^{**} Professor of History Department, University of Tehran, shyousefifar@ut.ac.ir

^{***} PhD student of Iranian History of the Islamic Period, Institute of Humanities and Cultural Studies
(Corresponding Author), b.zolfaghari@ihcs.ac.ir

Date received: 30/04/2023, Date of acceptance: 18/01/2024

other aspects of Ayatollah Beheshti's personality and activities to be seen less. Also, the marginal discourse of this museum is the "Islamic Revolution Discourse" which Articulate few discourse elements with a faint structure.

Keywords: Ayatollah Dr. Seyyed Mohammad Hosseini Beheshti, House Museum, Discourse, Discourse Analysis of Laclau and Mouffe, Articulation.

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید بهشتی براساس نظریه تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه^۱

صفورا برومند*

شهرام یوسفی فر**، بهرنگ ذوالفقاری***

چکیده

موزه‌ها به‌عنوان نهادهایی اجتماعی و فرهنگی، برآمده از گفتمان‌های گوناگون جامعه، ضمن تعامل با طیف‌های متنوع مخاطبان، می‌توانند بر قشرهای مختلف اجتماع نیز تأثیر بگذارند. برخی نهادها و سازمان‌های فرهنگی کشور برای ترویج و گسترش آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران از این ظرفیت ارتباطی موزه‌ها استفاده می‌کنند. یکی از انواع موزه‌ها «خانه‌موزه مشاهیر» است که می‌تواند در ارتباط با ارزش‌های فرهنگی قرار گیرد. «خانه‌موزه شهید بهشتی» به‌عنوان محل زندگی خانواده و شخص آیت‌الله دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی (۱۳۰۷-۱۳۶۰ ش) از این نمونه فضاهاست که از سال ۱۳۹۲ ش در شهر تهران فعالیت دارد. این نوشتار ضمن معرفی و بررسی اجزای خانه‌موزه تلاش دارد به پرسش‌های اصلی زیر پاسخ دهد: این موزه تحت‌تأثیر کدام گفتمان‌ها به بازنمایی شخصیت و زندگی آیت‌الله بهشتی می‌پردازد؟ هم‌چنین، سایر گفتمان‌های مؤثر در این خانه‌موزه کدام هستند؟ این پژوهش ضمن تشریح نوآورانه چگونگی استفاده از نظریه «تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه» برای تحلیل فضای یک موزه و به‌طور خاص «خانه‌موزه» نتایج زیر را نیز در پی داشت: گفتمان اصلی موزه درباره شخصیت صاحب‌خانه در جایگاه «روحانی برآمده از خاندان علمای دین، روزآمد، آگاه به مقتضیات زمانه، و مدیر توانمند در تشکیلات‌سازی» است. گفتمانی که باعث شده است وجوه دیگری از شخصیت و

* استادیار، پژوهشکده تاریخ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، s.borumand@ihcs.ac.ir

** استاد، گروه تاریخ، دانشگاه تهران، shyousefifar@ut.ac.ir

*** دانشجوی دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (نویسنده مسئول)، b.zolfaghari@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۸

فعالیت‌های آیت‌الله بهشتی کمتر دیده شود. گفتمان حاشیه‌ای این موزه «گفتمان انقلاب اسلامی» است که با ساختاری کم‌رنگ، عناصر گفتمانی معدودی را مفصل‌بندی کرده است.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی، خانه‌موزه، گفتمان، تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه، مفصل‌بندی.

۱. مقدمه

وقوع انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ را می‌توان سرنوشت‌سازترین روی‌داد نیم قرن تاریخ ایران دانست. واقعه‌ای که از پس سال‌ها هم‌چنان بر زیست جامعه ایرانی و تحولات منطقه‌ای و جهانی تأثیرگذار و به‌سان دیگر پدیده‌های تاریخی نیازمند بازخوانی مکرر و تحلیل‌های روزآمد است. شناخت علمی چنین پدیده چندساحتی نیازمند بررسی و تحلیل وجوه گوناگون و لایه‌های متعدد آن در پرتوی نظریه‌های علمی و روش‌شناسی مشخص است. در بررسی و دسته‌بندی نظریه‌های متکثر مرتبط با شکل‌گیری، زمینه‌ها، و چرایی وقوع انقلاب سال ۱۳۵۷ (برای نمونه بنگرید به فراتی ۱۳۷۹؛ دفرونزو ۱۳۸۲؛ فوزی ۱۳۸۴؛ عبداللهی ۱۳۹۰؛ حقی ۱۳۹۴) تعدادی به مقوله ساختار/ کارگزار هم توجه داشته و نقش اشخاص یا کنش‌گران فردی در وقوع انقلاب اسلامی را بررسی کرده‌اند. اگرچه غالب این‌دست نظریات معطوف به جایگاه محوری آیت‌الله العظمی روح‌الله موسوی خمینی به‌عنوان رهبر انقلاب در این تحولات است (برای نمونه بنگرید به عمید زنجانی ۱۳۷۴؛ بشیری و حسینی ۱۳۷۸؛ روحانی ۱۳۸۶؛ محمدی ۱۳۹۶؛ ازجمله پژوهش‌هایی که به نقش کارگزار و نظام اندیشگانی انقلاب اسلامی تأکید دارند شفیع‌فر ۱۳۷۴)، اما تعدادی از آن‌ها درکنار جایگاه بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران نقش دیگر شخصیت‌ها چه روحانیون (پارسانیا ۱۳۹۶؛ سلیمی ۱۳۸۶؛ دوانی ۱۳۹۴؛ زحمت‌کش ۱۳۸۹) و چه غیرروحانیون و روشن‌فکران (هاشمی زهی ۱۳۸۶؛ مهدوی‌زادگان ۱۳۸۷؛ نبوی ۱۳۸۸؛ جعفریان ۱۳۹۶) را موردتوجه قرار دادند. ازجمله روحانیون شاخص و تأثیرگذار در تحولات انقلاب اسلامی و وقایع پس از آن آیت‌الله دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی (۱۳۰۷-۱۳۶۰ ش) است. مرور زندگی و کارنامه علمی، فعالیت‌های اجرایی و سیاسی (برای نمونه بنگرید به حسینی بهشتی ۱۳۶۱؛ حسینی بهشتی ۱۳۹۰؛ شعاع حسینی ۱۳۹۲؛ وفا ۱۳۹۷؛ شیرعلی‌نیا ۱۴۰۰)، و آرا و اندیشه سیاسی و اجتماعی ایشان (برای نمونه بنگرید به حسینی بهشتی ۱۳۹۰: ۴۰۷-۴۳۶؛ بازشناسی یک اندیشه ... ۱۳۸۰؛ نگاهی دوباره ... ۱۳۹۲؛ ابراهیمی کیایی ۱۴۰۰) به‌هم‌راه نظرهای شخصیت‌های مؤثر انقلاب اسلامی درباره‌اش (برای نمونه بنگرید به خمینی ۱۳۸۵: ج ۴، ۳۰۷؛

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید ... (صفورا برومند و دیگران) ۲۵

ج ۱۴، ۵۱۵، ۵۱۸-۵۱۹؛ ج ۱۵، ۳-۲، ۷-۶، ۱۸، ۲۴-۲۵؛ ج ۱۶، ۳۶۱-۳۶۴؛ خامنه‌ای ۱۳۸۵: ۳-۷؛ موسوی اردبیلی ۱۳۸۵: ۱۱؛ موسوی اردبیلی ۱۳۹۲: ۱۳-۱۶؛ هاشمی رفسنجانی ۱۳۹۲: ۱۷-۱۸) نمایان‌کننده نقش و جایگاه مؤثر این شخصیت در تحولات این دوره است.

امروزه، برای شناخت شخصیت‌های تأثیرگذار و صاحب‌اندیشه و همچنین آشناسازی طیف‌های گوناگون جامعه با آن‌ها مکتوبات تنها منابع محل رجوع نیستند. طیف‌های گوناگونی از مستندات و شواهد بر جای مانده از یک فرد در کنار متن‌های مکتوب می‌تواند محل تأمل باشد (برای نمونه بنگرید به Burke 2001: 9-19). از انواع پوشه‌های (files) دیداری و شنیداری سخن‌رانی‌ها، گفت‌وگوها، فیلم‌های مرتبط با میراث یک شخصیت، و نحوه زندگی علمی، سلوک فردی، و تعاملات او به روایت شخصی یا روایت دیگران گرفته تا اسناد و مدارک آرشیوی، عکس‌ها، پادکست‌های صوتی، و کلیپ‌های تصویری و دیگر قالب‌های رسانه‌ای همه و همه ارائه شده در فضاهای مادی مانند کتابخانه‌ها، مراکز اسنادی و آرشیوی، نمایشگاه‌ها، موزه‌ها، و غیره و یا فضاهای مجازی ظرفیت‌هایی هستند برای ایجاد شناخت نسبت به یک شخصیت در میان قشرهای گوناگون جامعه. در این پژوهش، از میان این فضاها گوناگون «موزه‌ها» را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

موزه به عنوان فضایی تعاملی (Dronter 2019: 2-12) و یک رسانه جمعی ظرفیت‌های متنوعی برای برقراری ارتباط با بخش‌های جامعه دارد. یکی از انواع موزه‌ها «خانه‌موزه»‌ها هستند که از جمله کارکردهای اصلی‌شان «ایجاد آشنایی مخاطبان با «شخصیت‌های مشهور» از طریق به نمایش درآوردن میراث مادی آن شخصیت در مکانی است که روزگاری با فرد در ارتباط بوده است»؛ معمولاً این نوع موزه‌ها در غالب کشورهای جهان از اقبال عمومی فراوانی برخوردارند (برای تعریف خانه‌موزه و آمار موزه‌ها در سطح جهان بنگرید به Young 2017: 2-30; Himmler 2011). در ایران نیز توجه به این ژانر/گونه موزه‌ها از سوی سیاست‌گذاران اجتماعی و دستگاه‌های حاکمیتی دست‌اندرکار در امور فرهنگی و میراثی از دهه ۱۳۹۰ ش رشد فراوانی داشته و حجم زیادی از موزه‌های تأسیسی خصوصاً در شهر تهران را به خود اختصاص داده است (ذوالفقاری ۱۴۰۰؛ ابوحمزه ۱۴۰۱). طبیعی است که انگیزه‌های تأسیس و اهداف اصلی تعیین شده برای این نوع موزه‌ها پیوندی عمیق با سیاست‌های راه‌بردی، اهداف کلی، و مأموریت‌های تعیین شده برای هریک از نهادهای متولی و مؤسس و در نگاهی کلان‌تر در ارتباط با گفتمان‌های رایج در جامعه دارد (برای نمونه درباره خانه‌موزه بهشتی بنگرید به جعفری ۱۳۹۶؛ هم‌چنین جدول ۵، ردیف ۷ همین مقاله).

از این میان، تذکر دادن به جامعه درباره جایگاه مفاخر از اهداف اصلی این نوع موزه‌هاست.

عظمت هر ملتی به کثرت بزرگان و میزان بزرگی آنان وابسته است ... افتخارات یک کشور به مفاخر آن گره خورده است و مفاخر یک کشور از نگاه فرهنگی ملتش تعیین می‌گردد. البته، زمان و زمانه زاویه این نگاه را معین می‌سازد (شعاع حسینی ۱۳۹۲: مقدمه گردآورنده).

بر این اساس، به‌منظور هدف محوری آشناسازی جامعه با پدیده انقلاب مردم ایران در سال ۱۳۵۷ و میراث انقلاب اسلامی، تعدادی از خانه‌موزه‌های مشاهیر به شخصیت‌های مهم مرتبط با انقلاب اسلامی اختصاص یافته‌اند. براساس یک دسته‌بندی اولیه تا پایان سال ۱۴۰۱ از این نوع خانه‌موزه‌ها در شهر تهران شش نمونه فعال هستند و یکی از آن‌ها به آیت‌الله حسینی بهشتی تعلق دارد.

۲. طرح موضوع و پرسش‌ها

موزه‌ها به‌طور معمول و در نگاه غیرمتخصصان به‌دلایل گوناگون ازجمله نمایش مجموعه‌شواهد ملموس و مدارک واقعی درباره یک موضوع فضایی واقعی تلقی می‌شوند که قرار است مخاطب را با واقعیات و حقایق بی‌واسطه آشنا کنند. اما اندک تأملی درباره این تلقی می‌تواند کاستی‌ها و پیچیدگی‌های ناپیدای آن را آشکار کرده و مشخص سازد که این فضاها فراتر از مکان‌هایی ساده، خشتی، و بی‌طرف هستند. در موزه، با استفاده از مجموعه‌تجهیزات و امکانات متنوع مادی و با فضاسازی هدف‌مند، ضمن تلاش برای ایجاد ارتباط با مخاطبان گوناگون، تصویر و خوانشی خاص از موضوع موزه و در بهترین حالت خوانش‌هایی از موضوع متناسب با اهداف و راهبردهای تعیین‌شده و متأثر از گفتمان‌های متنوع جامعه پیرامونی ارائه می‌شود و این‌گونه است که موزه‌ها گفتمان یا گفتمان‌هایی از جامعه را نمایندگی می‌کنند. در میان انواع موزه‌ها «خانه‌موزه مشاهیر» به‌دلیل ویژگی‌های ساختاری (خانه محل سکونت یک شخصیت) و همچنین محتوایی (گردآوری، نگهداری و نمایش ادوات، اشیای واقعی، اسناد باقی‌مانده از آن فرد، و غیره) بیش‌ترین مدعای تاریخی و اصیل‌بودن را دارند (Young 2017: 31-143؛ همچنین درباره مدعای موزه‌ها نسبت به تاریخ، بنگرید به Starn 2005: 68)، اما همین ویژگی‌ها باعث می‌شوند این فضاها مستعد ارتباط وثیق و عمیق با سیاست، ساخت قدرت، و ایدئولوژی‌های سیاسی باشند (Pinna 2001: 4-9؛ برای موضوع ارتباط موزه با قدرت و تأثیر بر مخاطب، برای نمونه بنگرید به Fraser 2007: 290-302). مسئله این نوشتار را چنین می‌توان بازگو کرد: در

فضایی مانند موزه‌ها، تاریخ یک زندگی و تحولات اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی جامعه آن دوره چگونه و متأثر از چه مواردی بازنمایی می‌شوند؟ برای این منظور، از مسیر بررسی فضای «خانه‌موزه شهید بهشتی» با استفاده از نظریه «تحلیل گفتمان» به این پرسش‌ها پاسخ خواهیم داد: بازنمایی شخصیت سیدمحمد حسینی بهشتی در این موزه چگونه صورت گرفته است؟ چه گفتمان‌هایی در این خانه‌موزه جریان دارند؟ و این گفتمان‌ها چگونه فضای خانه‌موزه را معنا می‌کنند؟ سایر گفتمان‌های سیاسی رایج در این موزه کدام است؟ این گفتمان‌ها کدام وجه یا وجوه شخصیتی آیت‌الله بهشتی را برجسته‌سازی می‌کنند؟ «گره‌گاه/ دال مرکزی» هر گفتمان کدام است؟ و عناصر و اجزای این موزه چگونه در پیوند با گفتمان‌ها مفصل‌بندی می‌شوند؟ ازجمله خروجی‌های کاربردی پژوهش‌هایی از این دست فراتر از نمونه بررسی شده و خروجی‌های موردی دست‌یابی به دانش عملیاتی درباره ظرفیت‌های متنوع موزه‌ها برای آشناسازی جامعه با میراث گذشتگان و شخصیت‌های تأثیرگذار است. هم‌چنین، می‌توان نسبت به اصلاح، بهبود، و ارتقای رویه‌ها و فرایندهای جاری در فضاهایی مانند موزه‌ها نیز برنامه‌ریزی و اقدام کرد.

۳. چهارچوب نظری و روش پژوهش

«تحلیل گفتمان» نه به‌مثابه یک رویکرد واحد (و متصلب)، بلکه به‌عنوان (یک نظریه و) مجموعه‌ای از رویکردهای میان‌رشته‌ای تلقی می‌شود (بشیر ۱۳۹۹: ۹). بنابراین، دارای ظرفیتی برای بررسی پدیده‌هایی چندوجهی هم‌چون موزه‌هاست. از میان مجموعه‌نظریه‌های متعلق به حوزه تحلیل گفتمان، نظریه متناسب به ارنستو لاکلائو و شانتال موفه^۲ به‌دلایل زیر برای این پژوهش انتخاب شد: کارایی آن برای تحلیل فضای متکثر و پیچیده‌ای هم‌چون موزه، پذیرش و «تصدیق ویژگی مادی گفتمان» در این نظریه (برای اطلاع بیش‌تر، بنگرید به هوارث ۱۳۹۷: ۱۶۵)، و هم‌چنین ظرفیت کاربردی بالاتر آن نسبت به سایر نظریه‌های گفتمان برای تشریح و تبیین ساختارهای سیاسی و امور اجتماعی مرتبط با قدرت و هژمونی (لاکلائو ۱۳۹۳؛ تاجیک ۱۳۸۲). از آن‌جاکه این نظریه فاقد دستورالعمل‌های مشخص است، برای رفع کاستی از چهارچوب پیش‌نهادی «یورگنسن و فیلیپس» استفاده می‌شود (یورگنسن ۱۳۸۹: ۵۳-۱۰۷).

موزه‌ها مکان‌هایی هستند که نشانه‌ها و شواهد باقی‌مانده از تعاملات انسانی و پدیده‌های اجتماعی را به‌نمایش می‌گذارند. از آن‌جاکه:

پدیده‌های اجتماعی هرگز تام و تمام نیستند و معانی آن‌ها هیچ‌گاه نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند، راه برای کشمکش‌های همیشگی اجتماعی بر سر تعاریف جامعه، هویت، و دیگر مفاهیم باز می‌ماند. وظیفه تحلیل‌گران گفتمان نشان‌دادن جریان این کشمکش‌ها بر سر تثبیت معنا در تمامی سطوح امر اجتماعی است و این‌که کدام فرایند موجب می‌شود که برخی از موارد تثبیت معنا به چنان امر معمولی بدل شوند که آن‌ها را پدیده‌ای طبیعی به‌شمار آوریم (همان: ۵۴-۵۵).

این دقیقاً همان موضوعی است که در بسیاری موارد در مواجهه مخاطبان با موزه‌ها شاهد آن هستیم. رویکرد انتقادی تحلیل گفتمان به‌دنبال آشکار ساختن این طبیعی‌سازی است.

در چهارچوب برگرفته از آرای لاکلائو و موفه این مفاهیم نقش‌های اصلی را دارند: «عنصر» (element) به نشانه‌هایی که معنایشان هنوز تثبیت نشده است، یعنی بالقوه معانی متعددی دارند، اطلاق می‌شود؛ چنان‌چه عناصر از طریق اتصال به یک‌دیگر و حول یک نشانه ممتاز یا «گره‌گاه/ دال مرکزی» (nodal point) وارد فرایند تثبیت معنا یا به عبارتی «مفصل‌بندی» (articulation) شوند به «وقته/ بُعد» (moment) تبدیل خواهند شد. یک گفتمان از طریق تثبیت نسبی معنا و ایجاد «بست» (clouser) حول گره‌گاه‌های خاص شکل می‌گیرد. بخشی از این فرایند، که سایر معانی نشانه‌ها کنار گذاشته می‌شوند، «طرز» (exclusion) نام دارد. به این ترتیب، گفتمان عبارت است از تقلیل حالت‌های ممکن و تلاشی است برای ممانعت از لغزش نشانه‌ها از جایگاهشان نسبت به یک‌دیگر و در نتیجه خلق یک نظام واحد معنایی (همان: ۵۴-۵۷). عمل مفصل‌بندی را «ساخت دال‌های مرکزی (گره‌گاه) توصیف می‌کنند که تاحدودی معنا را تثبیت می‌کنند» (هوراث ۱۳۹۷: ۱۶۳).

۱.۳ مفروض‌های روشی و نظری در حوزه موزه

۱.۱.۳ شاخص بررسی، گردآوری اطلاعات، و درنهایت تحلیل‌ها در این پژوهش همان فضای کنونی (جاری) خانه‌موزه است که در معرض دید مخاطبان و بازدیدکنندگان قرار دارد.^۳

۲.۱.۳ هم‌چنین محتوای اطلاعات پایه برای این مقاله مجموعه اطلاعات دیداری، شنیداری، و البته حسی «ثابت موزه» است. یعنی داده‌هایی که تقریباً و تحقیقاً به‌صورت همیشگی در هر نوبت مراجعه یک مخاطب به خانه‌موزه در معرض دید هست. بنابراین، اطلاعات متغیر و اقتضایی، که از سوی راهنمایان موزه ارائه می‌شوند، آگاهانه با هدف ایجاد شرایط پایایی پژوهش و آزمون‌پذیری داده‌ها کنار گذاشته شدند.^۴

۳.۱.۳ از آن‌جاکه بررسی و تحلیل گفتمان‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه کنونی و چگونگی تأثیر آن‌ها در موزه مجالی فراخ‌تر می‌طلبد و موضوع نوشتاری دیگری است، در این پژوهش، به‌جای حرکت از جامعه به‌سمت موزه (کل به جزء) و تلاش برای نشان‌دادن انواع گفتمان‌های اجتماعی جاری‌شده در موزه و شکل‌دهی به فضای آن، بررسی از «جزء» آغاز شد و با تحلیل ساختار و محتوای موزه تلاش شد تا گفتمان‌های درون آن آشکار شوند. این مفروض اساسی و بدیهی ماست که گفتمان‌های کلان اجتماعی بر فضاهای گوناگون از جمله فضاهای فرهنگی مانند موزه تأثیر می‌گذارند و البته موزه‌ها نیز بسته به جایگاه و شرایط خود در تقویت و برکشیدن یا فروکاستن از نقش گفتمان‌های جاری جامعه نقش‌آفرین هستند (برای نمونه بنگرید به Rodney 2019).

۴.۱.۳ از آن‌جاکه بنیان نظری این پژوهش در پارادایم‌های غیرپوزیتیویستی و رویکردهای برساختی- تفسیری برآمده از تحولات چرخش زبانی قرار دارد و به‌تبع آن از منظر روشی نیز از روش‌های پسامدرن محسوب می‌شود (برای این چهارچوب، بنگرید به محمدپور ۱۳۸۹: ۲۸۵-۴۶۴)، بنابراین موزه در این چهارچوب، مشابه دیگر مقولات مورد مطالعه، به‌مثابه متن تلقی شده و مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد (برای توضیحی اجمالی در این باره، بنگرید به باغبان ماهر ۱۳۹۷: ۱۵۷-۱۶۴). در این رویکرد، همه آن‌چه در جهان پیرامون قرار دارد، به‌مثابه متن تحلیل می‌شود و حاصل هر نوع ارتباطی تولید متن است. متن‌ها دارای این ویژگی‌های اصلی هستند: دارای مؤلف و گفته‌پرداز بوده و با قصد ارائه به مخاطب یا گفته‌خوان و برای انتقال پیام و معنا تولید می‌شوند (سجودی ۱۳۹۸: ۹۵-۱۴۱). بر همین مبناست که امکان ارائه تحلیل‌ها در قالب گفتمان و یا روایت‌پژوهی و غیره فراهم می‌آید.

۴. پیشینه پژوهش و نوآوری

از منظر بنیان نظری و روش برآمده از آن، کاربست نظریه و روش «تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه» در پژوهش‌های علوم انسانی در ایران خصوصاً در دو دهه اخیر رشد شایان توجهی داشته است و به‌گواه جست‌وجوهایی ساده در سامانه‌های اصلی جست‌وجوی مقالات به زبان فارسی هم‌چون «پایگاه مجلات تخصصی نور»، «پرتال جامع علوم انسانی»، و غیره سالانه به‌طور میانگین بیش از پنجاه عنوان مقاله از این روش برای تحلیل «متن‌ها» (در صورت‌های گوناگون) و البته گاه آثار هنری هم‌چون تابلوی نقاشی، پوستر، مجسمه، و حتی فیلم (برای

نمونه بنگرید به سلطانی^۵ ۱۳۸۶؛ سلطانی و مرشدی ۱۳۹۶) استفاده می‌کنند، اما بهره‌گیری از این شیوه برای تحلیل اجزای یک موزه سابقه ندارد.

استفاده از مقوله تحلیل گفتمان و تأثیرگذاری گفتمان بر فضای موزه‌ها از شکل‌گیری تا تحولات درونی و بیرونی موزه‌ها و غیره، اگرچه در پژوهش‌های منتشرشده به زبان غیرفارسی دارای پیشینه است (برای نمونه بنگرید به Hooper-Greenhill 2003; Chen 2003; Grek 2006)، اما در زبان فارسی به‌جز دو رساله (دشتی‌زاده ۱۳۹۶؛ رضایی مهوار ۱۴۰۰؛ آن هم فاقد مقاله مرتبط منتشرشده و دردست‌رس) و البته چند یادداشت (دبیری‌نژاد ۱۳۹۳: ۱۷؛ دبیری‌نژاد ۱۳۹۵ الف؛ دبیری‌نژاد ۱۳۹۵ ب؛ دبیری‌نژاد ۱۴۰۰: ۹؛ انصاری‌نسب ۱۳۹۶) مقاله علمی یا کتابی در این زمینه منتشر نشده است.^۶ شایان تأکید است در حوزه موضوعی تحلیل «خانه‌موزه مشاهیر» با رویکرد تحلیل گفتمان تاکنون هیچ مقاله‌ای به زبان فارسی انتشار نیافته است.

۵. وضعیت خانه‌موزه شهید بهشتی

۱.۵ توصیف وضعیت خانه از گذشته تا حال

ساختمان کنونی خانه‌موزه با ۶۴۵ مترمربع زیربنا در دو طبقه و یک زیرزمین است.^۷ ساختار خانه جنوبی است و بنابراین مراجعه‌کنندگان مستقیم وارد ساختمان اصلی و طبقه هم‌کف یعنی موزه^۸ می‌شوند. در طرف دیگر، یعنی بخش شمالی، حیاط خانه قرار دارد. امروزه، درب حیاط تنها برای تردهای مناسبی استفاده می‌شود.

براساس مستندات، این خانه در تابستان سال ۱۳۵۲ ش با نظارت شخص آیت‌الله بهشتی در یک طبقه ساخته شد (حسینی بهشتی ۱۳۶۰). در سال ۱۳۵۸، دو واحد مسکونی به‌صورت یک طبقه به آن افزوده شد. این بنا تا سال ۱۳۶۷ هم‌چنان محل سکونت خانواده بهشتی بود (عباسیان ۱۳۹۰؛ حسینی بهشتی ۱۳۹۴). مالکان بنا از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۰ دو نوبت تغییر کرد، اما ساختار ساختمان با ترکیب اولیه بر جا بود. از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲، به‌دنبال تملک خانه به‌وسیله شهرداری، با مدیریت «شرکت توسعه فضاهای فرهنگی شهرداری تهران» و با طراحی دکتر «محسن عقابی» به‌عنوان معمار بنا، فرایند بازطراحی و استحکام‌بخشی ساختمان اجرا شد (علیخانی ۱۳۹۷). در این فرایند، بخش‌های درونی ساختمان از حالت اولیه خارج شدند؛ در نتیجه، امروزه، مخاطبان با فضایی به‌مثابه یک «خانه» دارای اتاق و غیره مواجه نیستند. ترکیب

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید ... (صفورا برومند و دیگران) ۳۱

کلی فضا به‌جز دو اتاق بزرگ در دو سوی راهروی ورودی تالاری وسیع تقریباً یک‌پارچه و گالری‌گونه است که در بخش‌هایی از آن به‌وسیله دیوارهای تزئینی (عرض یک متر در ارتفاع سه متر و طول‌های متفاوت) فضاسازی‌هایی ایجاد شده است.

۲.۵ بخش‌های جانبی موزه

۱.۲.۵ طبقه اول

این طبقه با عنوان «کانون اندیشه‌ها» شامل بخش‌های پژوهشی و مدیریتی موزه است. امکانات دیداری و شنیداری، میز مطالعه، انواع مستندات پژوهشی: بریده جراید، برخی اسناد شخصی و خانوادگی، و پوشه‌های صوتی و تصویری مربوط به زندگی و فعالیت‌های شهید بهشتی از ظرفیت‌های تحقیقاتی این خانه‌موزه است. دو مجموعه مستندات این طبقه می‌توانست در موزه جای داشته باشد: ۱. عکس‌ها: تصویر اعضای خاندان و استادان آیت‌الله بهشتی و عکس‌های گرفته‌شده به‌وسیله ایشان در سفرها؛ ۲. کتاب‌خانه شخصی: شامل کتاب‌های گردآوری‌شده به‌وسیله شهید بهشتی و تعدادی از کتاب‌های منتشرشده درباره ایشان. متأسفانه، اتصال ساختاری و محتوایی این دو بخش با موزه برقرار نیست و تنها مراجعه‌کنندگان علاقه‌مند و پی‌گیر در صورت رجوع به طبقه اول آن‌ها را مشاهده می‌کنند؛ بنابراین، مستندات این بخش در پژوهش ما موردبررسی قرار نگرفتند.

۲.۲.۵ زیرزمین

به فعالیت‌های فرهنگی، «کافه»، و درزمانی «فروشگاه کتاب»، و غیره اختصاص یافته و فاقد ارتباط محتوایی با موزه است.

۳.۵ سناریوی بازدید از خانه‌موزه بهشتی

بازدیدکنندگان بعد از گذر از راهروی کوچک ورودی از سمت راست (ضلع غربی خانه) با بخش‌های اصلی موزه به‌ترتیب ذکرشده در جدول ۱ مواجه می‌شوند.

جدول ۱. سناریوی بازدید از خانه‌موزه

ردیف	نام فضا	توصیف وضعیت
۱	اتاق شورای انقلاب	اتاق دارای یک پنجره بزرگ روبه‌خیابان و چیدمانی از وسایلی قدیمی: تعدادی مبلمان سبزرنگ، میز عسلی، دستگاه تلفن، فنجان‌های چای‌خوری، یک تخته فرش، دستگاه تایپ، و بخشی از کتابخانه شهید بهشتی در دیواره غربی اتاق. تندیس کامل نه تن از اعضای شورای انقلاب در حالات گوناگون: ایستاده، نشسته، گفت‌وگو، صحبت با تلفن، و غیره (شهید آیت‌الله دکتر): مرتضی مطهری، (آیت‌الله) سید محمود طالقانی، (آیت‌الله) سید عبدالکریم موسوی اردبیلی، (آیت‌الله) سیدعلی خامنه‌ای، (شهید آیت‌الله دکتر) سید محمد حسینی بهشتی، (مهندس) مهدی بازرگان، (دکتر) یدالله سبحانی، (شهید حجت‌الاسلام دکتر) جواد باهنر، (آیت‌الله) علی‌اکبر هاشمی رفسنجانی. آستانه ورودی اتاق، متن معرفی کوتاه (statement) شورا
۲	عکس‌های شخصی	بر دیوار شمالی اتاق، ۴۵ قاب حاوی عکس‌هایی که به‌وسیله آیت‌الله بهشتی ثبت شدند قرار دارد. کنار این دیوار در یک قاب شیشه‌ای، دوربین عکاسی ایشان.
۳	کتابخانه و بنیاد نشر آثار شهید بهشتی	دو قفسه کتاب از آثار شهید بهشتی و تعداد محدودی کتاب‌های منتشرشده درباره ایشان. سه صفحه نمایش‌گر (مانیتور) برای نمایش تصاویر و فیلم‌های کوتاه از زندگی و فعالیت‌های شهید بهشتی.
۴	گالری عکس و اسناد (کودکی تا مهاجرت به قم)	گاه‌شمار زندگی شهید بهشتی در هفت ردیف (سال‌های ۱۳۰۷-۱۳۳۹) روی دیوار. ۵۱ قاب (۴۸ عکس و ۳ سند) با اندازه‌های متفاوت. علاوه‌بر پانویس مجزای هر قاب، محتوای پانویس‌ها روی دیوار نیز چاپ شدند (برای محتوای عکس‌ها، بنگرید به بخش تحلیل عکس).
۵	دیوارنوشته‌ها	۱. دیواره سلوک شهید بهشتی: بر روی دیوار مقابل بخش «گالری عکس و اسناد» جملاتی با لحنی روایی و ساده درباره زندگی و فعالیت‌های شهید بهشتی (برای آگاهی از محتوا، بنگرید به جدول ۵، ردیف ۴). طرف دیگر دیوار با نام «دیوارنوشته‌های من»: فضای سفید برای امکان نوشتن روی آن با ماژیک. ۲. دیوار جملات منتخب آثار: جملاتی از کتاب‌های شهید بهشتی به‌صورت گرافیکی/تزیینی روی دیوار طراحی شدند.
۶	گالری هامبورگ	انتهای سالن، بر دیوار غربی: ادامه گاه‌شمار زندگی بهشتی با عنوان «اقامت در هامبورگ» در ۴ بند. مقابل پنجره بزرگ انتهای موزه در ویتروینی شیشه‌ای «ماکت مرکز اسلامی هامبورگ» (مسجد مشهور هامبورگ).

ردیف	نام فضا	توصیف وضعیت
۷	گالری شهادت	بخش انتهایی سالن موزه (مقابل در خروجی به حیاط) روی دیوار: بخش‌هایی از پیام امام خمینی (ره) به مناسبت فاجعه ۷ تیر ۱۳۶۰ و پیوسته به آن اسامی شهدای واقعه قرار دارند، بخش بالای دیوار دو عدد ساعت دیواری که یکی به صورت نمادین زمان انفجار ساختمان حزب جمهوری اسلامی ساعت ۲۰:۳۰ را نمایش می‌دهد. دیوارهای دیگر این فضا: گاه‌شمار فعالیت‌های آیت‌الله بهشتی بعد از انقلاب اسلامی در پنج ردیف تا زمان شهادت؛ دیوار «اساس‌نامه شورای انقلاب»؛ سمت دیگر این دیوار طرح گرافیکی از عکس آیت‌الله بهشتی. با چند متر فاصله دیوار وصیت‌نامه شهید بهشتی: متن وصیت به دو صورت: دست‌خط و متن تایپی.
۸	دیوار شجره‌نامه	فضای اصلی دیوار سمت شرقی موزه با شجره‌نامه خاندان حسینی بهشتی (به طول تقریبی ۹ متر) کاملاً پوشیده شده؛ شجره‌نامه نمایان‌کننده رسیدن نسب ایشان به امام چهارم شیعیان حضرت علی بن حسین (ع) است. روی این شجره‌نامه تعداد هشت عکس قطع بزرگ (۴۰ سانتی‌متر در ۸۰ سانتی‌متر) چاپ‌شده روی شاسی شهید بهشتی را در موقعیت‌های گوناگون نشان می‌دهد.
۹	وسایل شخصی و تندیس پدر و فرزند	در میانه دیواره شجره‌نامه و مماس با آن، روی قالیچه‌ای کوچک، تندیس آیت‌الله بهشتی با لباس نیمه‌رسمی بدون عمامه به صورت نشسته به هم‌راه تندیس کوچک‌ترین فرزندشان «محبوبه»، در سن کودکی، نشسته بر روی زانوی پدر. دو طرف تندیس‌ها در ویرین‌های شیشه‌ای ساده چندین دستگاه: رادیو، ضبط‌صوت، گرامافون، دستگاه تایپ به زبان انگلیسی، صفحه‌های آموزش زبان انگلیسی، آپارات کوچک نمایش فیلم، و غیره همه متعلق به شهید بهشتی.
۱۰	گالری انقلاب	بر دیوار عمود بر دیوار شجره‌نامه در ۶۶ قاب، عکس‌های شهید بهشتی در موقعیت‌های گوناگون پس از انقلاب اسلامی بدون پانویس (برای محتوای عکس‌ها، بنگرید به جدول ۲ ردیف ۲).
۱۱	ویدئوآرت هم‌زمانی	چیدمانی از دوازده عدد تلویزیون قدیمی با مدل‌ها و رنگ قاب‌های گوناگون، به وسیله دستگاه پخش‌کننده تصویر (ویدئو پروجکشن) فیلم‌های کوتاهی از شهید بهشتی در موقعیت‌های مختلف: دیدار با مسئولان نظام و امام خمینی (ره)، انجام مناظره، و غیره، به تفکیک روی صفحه هر تلویزیون منعکس می‌شود. در سال‌های اخیر، به دلیل مشکلات سخت‌افزاری این نمایش انجام نمی‌شود.
۱۲	سالن نمایش کوچک	بخش پایانی موزه (سمت شرقی راه‌روی ورودی) سالن سینمایی کوچک با تقریباً نه صندلی، محل نمایش فیلم کوتاه ده دقیقه‌ای برای آشنایی یا فرازهایی از زندگی شهید بهشتی.

۶. تحلیل اجزای خانه‌موزه شهید بهشتی

۱.۶ فرضیه درباره گفتمان / گفتمان‌های رایج در خانه‌موزه شهید بهشتی

در یک تحلیل کلی درباره «خانه‌موزه مشاهیر» این فرض قابل طرح است که «دال مرکزی / گره‌گاه» برای گفتمان اصلی این فضاها «شخصیت شهید صاحب‌خانه» است. بنابراین، «شخصیت» نشانه ممتازی است که سایر نشانه‌ها یعنی اجزای خانه و عناصر موزه حول آن نظم می‌یابند و همه اجزا در نهایت می‌بایست روایت‌گر و پدیدآورنده آشنایی با این شخصیت باشند. در کنار دال مرکزی شخصیت، در طیف متنوع خانه‌موزه‌ها گره‌گاه‌های دیگری را نیز می‌توان یافت که در مجموع، گفتمان‌های موازی و رقیب را پدید می‌آورند. بخشی از این گفتمان‌ها می‌تواند برآمده از کارکردها و اهداف خانه‌موزه و در تناسب با فعالیت‌ها، پیشه، علایق، و محورهای اصلی اقدامات شخصیت صاحب‌خانه و یا زمانه او باشد.

در این مقاله، نشان خواهیم داد کدام وجوه شخصیتی شهید بهشتی به‌عنوان «گره‌گاه / دال مرکزی» گفتمان خانه‌موزه مطرح هستند.

۲.۶ مقدمه تحلیل

اجزای مختلف موزه، که در مواجهه با مخاطب قرار دارند و در جهت هدف برقراری ارتباط ایفای نقش می‌کنند، در چهارچوب دانش موزه‌شناسی «عناصر موزه» نام دارند. این اجزا با اندکی چشم‌پوشی از برخی ظرایف حاشیه‌ای، در چهارچوب نظریه تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه، «عنصر گفتمانی» تلقی می‌شوند. در ادامه، وضعیت این عناصر به تفکیک بررسی و تحلیل می‌شوند:

۳.۶ فضای معماری

در ژانر / گونه «خانه‌موزه»، معماری و مکان موزه به دلیل نسبت مستقیم با فلسفه وجودی موزه اهمیتی فراوان دارد. خانه مکانی است برای «مأوای جسم، پناهگاه روح، و پایگاه هویت» (دوباتن ۱۳۹۸: ۷) و هنگامی که در جایگاه موزه نیز قرار می‌گیرد، معنایی مضاعف پیدا می‌کند. این فضا ظرفیت بالقوه‌ای است برای آشنایی با محیط پیدایش افکار، آراء، و شناخت بخش‌هایی از زندگی معمول ساکنان آن. سیدمحمد حسینی بهشتی به این موضوع، البته در ساحتی دیگر،

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید ... (صفورا برومند و دیگران) ۳۵

اشاراتی دارند: «میان من و محیط زندگی‌ام رابطه‌های گوناگون وجود دارد. یکی از این رابطه‌ها آگاهی و شناخت است. ما انسان‌ها با محیط زندگی‌مان انواع و اقسام رابطه داریم» (حسینی بهشتی ۱۳۹۰: ۱۷). «حقاً شناسایی محیط پیدایش هر چیزی در بهتر شناختن خود آن چیز اثر دارد» (حسینی بهشتی ۱۳۸۷: ۳۹). بدیهی است که منظور ایشان از محیط زندگی تنها فضای مادی و جغرافیایی صرف مانند محیط خانه، کوچه و محله، و غیره نبوده است، اما این مقوله یعنی برقراری نسبت بین فضای کالبدی-مادی ملموس و معقولاتی انتزاعی چون جامعه و فرهنگ، اندیشه، و آرا و چگونگی به‌نمایش درآوردن این نسبت‌ها ازجمله مباحث نظری و چالش‌برانگیز در حوزه «کارکرد خانه‌موزه» است (برای نمونه، بنگرید به Young 2017).

موضوع مکان در «خانه‌موزه بهشتی» در چند سطح قابل بررسی است:

۱.۳.۶ کلیت مکان

به دلیل دست‌کاری‌های گسترده در اجزای اصلی خانه محل سکونت خانواده بهشتی، این مکان از پیشینه و گذشته تاریخی‌اش دچار گسست شده و بنابراین خانه در این موزه دچار نقصان معناست و نمی‌تواند در کلیت خود به‌عنوان یک عنصر گفتمانی نقش‌آفرین باشد. مخاطب در این مکان نه تنها تقریباً هیچ‌گونه اطلاعی درباره نحوه زندگی شهید بهشتی و خانواده در این خانه، موضوعیت خود خانه و چرایی انتخاب آن، و غیره به‌دست نمی‌آورد؛ بلکه فضاسازی جدید خانه یعنی استفاده از مواد ساختمانی جدید برای کف‌پوش، دیوارها، و سقف و همچنین استفاده از انواع وسایل روزآمد هم‌چون «بالابر» (برای بنایی تنها با دو طبقه)، سالن نمایش، و چینش تلویزیون‌ها همگی باعث فاصله‌گذاری هرچه بیش‌تر مخاطب با «خانه‌ای تاریخی» شده است.

نکته قابل‌تأمل این‌جاست که این فضای مدرن نه‌تنها در ارتباط با «گره‌گاه شخصیتی شهید بهشتی» مفصل‌بندی نمی‌شود، بلکه به دلیل تعارض آشکار با روش و منش صاحب‌خانه می‌تواند در جایگاه ضدگفتمان اصلی عمل کند. خاصه آن‌که گفتمانی تخریبی در فاصله سال ۱۳۵۸ تا زمان واقعه ۷ تیر ۱۳۶۰ در اوج خود سیدمحمد بهشتی را آماج انواع تهمت‌ها و شایعه‌ها با مضمون سرمایه‌دار، تجمل‌گرا، دارا بودن خانه در شمال شهر و ویلای شمال، و غیره قرار داد (از بهترین منابع در این‌باره گفت‌وگوی اطلاعات هفتگی با آیت‌الله بهشتی است: حسینی بهشتی ۱۳۶۰).

۲.۳.۶ اجزایی از مکان

در موزه کنونی تنها دو بخش با خانه در زمان حضور خانواده بهشتی به طور نسبی ارتباط دارد:

۱.۲.۳.۶ حیاط خانه

دست‌خوردگی تقریباً کم‌تری دارد.^{۱۰} این موضوع، چنان‌که مخاطبان بتوانند بین حیاط کنونی و دو عکس از میان عکس‌های فراوان روی دیوارهای موزه ارتباط برقرار کنند، قابل‌درک خواهد بود. اما از آن‌جاکه این ارتباط به آسانی برقرار نمی‌شود، «حیاط خانه» هم‌چنان به عنوان یک عنصر گفتمانی / دال شناور باقی می‌ماند.

۲.۲.۳.۶ اتاق شورای انقلاب اسلامی

فضاسازی انجام‌شده برای نمایش جلسات شورای انقلاب و تلاش برای برقراری ارتباط بین جزئی از خانه با پیشینه تاریخی آن، با چشم‌پوشی از برخی کاستی‌ها، موفق و دارای جذابیت‌های موزه‌ای است. از آن‌جاکه بررسی و راستی‌آزمایی داده‌های تاریخی از اهداف این مقاله نیست، بنابراین، موضوعاتی مانند بررسی محتوای متن کوتاه معرفی شورا و مدعای بنیان گذاشته‌شدن شورا در این مکان، ارتباط این ترکیب اعضا و دوره مربوطه و جای خالی سه تندیس اعضای شورا در آن دوره، تغییرات فراوان اعضا، و غیره موردبحث نخواهند بود (برای روایت‌های مرتبط با این نهاد مهم، چگونگی و زمان غیررسمی آغاز به کار آن، و غیره بنگرید به قاسم‌پور ۱۳۸۷؛ سائلی کرده‌ده ۱۳۸۴).

اما درباره موضوع ارتباط این اتاق با «گفتمان شخصیت شهید بهشتی» باید گفت در این خانه موزه شاهی برای تقویت و تثبیت نسبت این اتاق با «گفتمان شخصیت» دیده نمی‌شود و از ارائه اطلاعات تکمیلی درباره جایگاه مهم و تأثیرگذار آیت‌الله بهشتی در تشکیل شورا به عنوان یکی از پنج عضو هسته اولیه (برای اطلاعات تکمیلی، بنگرید به شعاع حسینی ۱۳۹۲: ج ۲، ۷۷-۸۰؛ خمینی ۱۳۸۵: ج ۴، ۳۰۷؛ هاشمی رفسنجانی ۱۴۰۰) و یا نقش مهم ایشان در مدیریت جلسات شورا (شیبانی ۱۳۸۱) پرهیز شده و آگاهی از آن‌ها به دانسته‌های پیشینی مخاطبان واگذار شده است؛ بنابراین، باید به دنبال نسبت عنصر اتاق شورای انقلاب با گفتمانی دیگر بود. محتمل‌ترین فرضیه در این زمینه ارتباط این اتاق به مثابه یادآور شورای انقلاب و یک «نهاد انقلابی» با «گفتمان انقلاب اسلامی» است.

۴.۶ عکس‌ها

در فضای موزه (طبقه هم‌کف)، به تقریب ۱۷۰ عدد عکس جاگذاری شده و این موزه در این زمینه، براساس برآورد کلی مؤلفان، جزو چند موزه اول در گونه «خانه‌موزه»‌ها در ایران به حساب می‌آید.^{۱۱}

فارغ از مباحث نظری ارتباط عکس با مقولات «واقعیت»، «تاریخ»، و جایگاه آن به‌عنوان شاهد/ سند (برای این موضوع، بنگرید به غفوری ۱۳۹۶) به‌طور خاص عکس‌های موجود در این خانه‌موزه را می‌توان در چند سطح بررسی کرد:

الف) سطح کلی: همه عکس‌ها در جایگاه شیء موزه‌ای و با خاصیت ارجاعی به واقعه/ روی‌دادی مرتبط با زندگی شهید بهشتی در این فضا قرار دارند.

ب) سطح میانی: عکس‌هایی که از «شیء موزه‌ای» به «اثر موزه‌ای» تبدیل شدند و با قرارگرفتن در کنار سایر عکس‌های مرتبط، «یک مجموعه منسجم و معنادار» را تشکیل داده و در نسبت با فضای موزه تعریف می‌شوند (برای این مفاهیم، بنگرید به دبیری‌نژاد ۱۳۹۷: ۵۵-۷۳).

ج) سطح جزئی: این سطح بدون وابستگی و پیوستگی به فضای موزه برای هر عکس به تفکیک قابل‌بررسی و تحلیل است: توجه به محتوای عکس از نگاه‌های گوناگون تاریخی، هنری، نشانه‌شناسی - معناشناسی، دانش عکاسی، و غیره.

ضمن اذعان به این‌که دست‌یابی به یک بررسی کامل و جامع درباره عکس‌ها در گرو بررسی و تحلیل هر سه سطح در پیوند کامل با یک‌دیگر است، اما از آن‌جاکه موضوع محوری این نوشتار تحلیل فضای خانه‌موزه است، از بررسی سطح جزئی (سطح سوم) چشم‌پوشی شده است.

اما برای دو سطح دیگر باید توجه داشت عکس (و البته هرچیز/ شیء) هنگامی که در مکانی مانند موزه قرار گیرد می‌باید با استلزامات این فضای جدید مطابقت یابد. عکس‌های خانه‌موزه بهشتی نیز در جهت تحقق هدف آشناسازی مخاطب با زندگی شهید بهشتی از سه شیوه استفاده می‌کنند:

۱. استفاده از «واسطه‌های بیانی»: «با این واسطه‌ها، بیان در موزه شکل می‌گیرد و دلالت پدید می‌آید، چراکه آثار موزه‌ای بدون واسطه‌های بیانی فاقد محتوا هستند» (همان: ۴۱). بیان

موزه‌ای و واسطه‌های بیانی انواع گوناگون دارد، ولی آنچه درمورد عکس به کار می‌آید چهار مورد از انواع «بیان مستقیم» است: پانویس عکس، تابلوی توضیحی، راه‌نمای انسانی، دستگاه‌های شنیداری (برای نمونه: headphone) (همان: ۴۲-۴۴).

عکس بدون واسطه‌های بیانی مستقیم، با استفاده از دو شیوه دیگر، البته به صورت «مشروط و نیمه‌تمام» می‌تواند بخشی از کارکرد موزه‌ای خود را ایفا کند:

۲. استفاده از موقعیت بافت زمینه‌ای یا به عبارتی موقعیت چیدمانی: یعنی موقعیت قرارگرفتن عکس‌ها در موزه (به تعبیر دبیری‌نژاد: بیان غیرمستقیم). البته، این موقعیت هم شامل قرارگرفتن اشیا نسبت به یکدیگر و هم نسبت با فضای کلی موزه و غیره می‌شود؛ در رویکرد گفتمانی، معنای اجتماعی بسیاری از عناصر در ارتباط با زمینه‌ای کلی، که شامل جزئیات هستند، درک می‌شود (حقیقت ۱۴۰۰: ۵۷۶-۵۷۷).

۳. اطلاعات و دانسته‌های پیشینی مخاطب (به صورت نسبی و گاه دقیق) از موضوع عکس و مباحث مرتبط.

برای بررسی و تحلیل گفتمانی عکس‌ها جدول زیر تدوین شد.

برای توصیف محتوای عکس‌ها، بنابه ضرورت روشی، از ساختار «نشانه» شامل دال و مدلول استفاده شد. در توضیحی ساده‌سازی‌شده، دال را در این جا «هرآنچه در عکس در نگاه اول قابل مشاهده است» و مدلول را «محتمل‌ترین برداشت یا بازخورد اولیه‌ای است که با مشاهده عکس یا تعدادی عکس مشابه و مرتبط، در ذهن مخاطب شکل می‌گیرد» تعریف کردیم (برای اطلاع بیش‌تر درباره این رویکرد ضدذات‌گرایانه گفتمان در آرای لاکلائو و موفه و در مواجهه با مفهوم دال و مدلول، بنگرید به هوارث ۱۳۹۷: ۱۶۱-۱۹۵؛ هم‌چنین سلطانی ۱۳۸۷: ۷۰-۱۰۱).

جدول ۲. توصیف و دسته‌بندی عکس‌های خانه‌موزه

ردیف	موقعیت عکس	ردیف	موضوع اصلی / دال	جمع‌بندی و کلیت مدلول
۱	عکس‌های دیوار شجرنامه	۹	در سخن‌رانی برای مسئولان در ساختمان مجلس؛ درکنار امام خمینی (ره)، گفت‌وگوی از نزدیک؛ در جمع رزمندگان دفاع مقدس؛ مراسم تشییع پیکرهای شهدای ۷ تیر ۱۳۶۰؛ پاس‌داشت یاد شهدا در فضای مجلس؛ پرتره (حالات فردی)	جایگاه مهم بهشتی در میان مسئولان؛ نزدیکی بهشتی به بنیان‌گذار انقلاب؛ ارتباط صمیمانه با رزمندگان؛ احترام و پاس‌داشت یاد بهشتی و شهدایان واقعه ۷ تیر؛ شهادت و شهدا؛ صلابت، آرامش، و تعمق
۲	عکس‌های مجموعه انقلاب	۶۶	در حال گفت‌وگو با مسئولان داخلی و یا خارجی؛ در جمع مردم برای سخن‌رانی و یا گفت‌وگو؛ در فضای غیررسمی با دوستان و مسئولان؛ درکنار همسر و فرزندان؛ حضور در مراسم رسمی و یا در حال سخن‌رانی؛ در حال اقامه نماز جماعت؛ موقعیت‌های فردی (تک‌نفره)	جایگاه مهم در میان مسئولان و طیف روحانیون؛ نزدیکی بهشتی به بنیان‌گذار انقلاب؛ ارتباط صمیمانه با قشرهای گوناگون مردم؛ صلابت، آرامش، و تعمق؛ تلاش برای مدیریت امور؛ ارتباط صمیمانه با اعضای خانواده و همکاران خارج از فضای رسمی اداری؛ توجه به احکام و فرایض دینی (نماز جماعت)؛ سخن‌ور، مذاکره‌کننده، و مناظره‌کننده؛ جایگاه و حضور روحانیت در همه تحولات
۳	عکس‌های عکاسی شخصی	۴۵	بناها و امکان گوناگون غالباً خارج از ایران (بهشتی در آن‌ها دیده نمی‌شود)	دنیادیده: دارای سفرهای فراوان به نقاط گوناگون؛ علاقه‌مند به بناها، مظاهر تمدنی - فرهنگی، و عکاسی
۴	عکس‌های کودکی تا مهاجرت	۴۷		مهم‌ترین عکس‌های خانه‌موزه بهشتی؛ ویژگی مهم: دارابودن پانویس به روایت شخص بهشتی (پشت‌نویسی شده برای هر عکس) بررسی و تحلیل با ساختاری کامل‌تر در جدول ۴ ارائه شده است.

۱.۴.۶ بررسی وضعیت عکس‌ها در نسبت با ساختار گفتمانی موزه

براساس تعریف ارائه‌شده از «عنصر گفتمانی/ دال شناور» در تحلیل گفتمان و مطابق با خروجی عکس‌های جدول ۲، عکس‌ها می‌توانند به‌صورت این عناصر گفتمانی زیر با شخصیت شهید بهشتی در ارتباط باشند:

۱. روحانی مهم و تأثیرگذار در میان مسئولان جمهوری اسلامی؛ ۲. روحانی نزدیک به امام خمینی (ره)؛ ۳. روحانی دارای ارتباط با قشرهای مختلف جامعه و دارای توان مدیریتی و اهل گفت‌وگو؛ ۴. مقید به آداب و احکام دین (خصوصاً نماز جماعت)؛ ۵. دارای ارتباط صمیمی با خانواده و دوستان نزدیک، هم‌زمان با صلابت خاص شخصی؛ ۶. روحانی متین، جدی، و راسخ؛ ۷. روحانی دنیادیده و روزآمد.

در این مرحله، امکان تبدیل این دسته عکس‌ها از «عنصر» به «وقته» و ورود آن‌ها به فرایند گفتمانی خانه‌موزه را بررسی می‌کنیم:

جدول ۳. امکان مفصل‌بندی عکس‌ها ذیل گفتمان شخصیت شهید بهشتی

ردیف	وضعیت عکس	برخورداری از ظرفیت			نتیجه: امکان فرایند مفصل‌بندی
		بیان موزه‌ای	بافت زمینه‌ای	اطلاعات پیشینی مخاطب	
۱	عکس‌های دیوار شجرنامه	منفی (فاقد پانویس)	منفی (تک‌به‌تک بر روی دیوار؛ فاقد ارتباط مستقیم با یک‌دیگر و هم‌چنین زمینه یعنی شجرنامه)	مثبت	بسیار ضعیف
۲	عکس‌های مجموعه انقلاب	منفی (فاقد پانویس)	منفی (پیوستگی موضوعی نسبی؛ اما سایر شرایط نامناسب: تعداد فراوان، قطع عکس و کیفیت چاپ معمولی، نیاز به تأمل و دقت مضاعف؛ موقعیت نامناسب در سناریو بازدید موزه (یک‌چهارم پایان بازدید)	مثبت	بسیار ضعیف
۳	عکس‌های عکاسی شخصی	نیمه‌مثبت دارای توضیح کوتاه کلی	نیمه‌مثبت: دارای پیوستگی موضوعی با یک‌دیگر، تقویت به‌وسیله ویرتین کوچک دوربین عکاسی شخصی؛ موقعیت نامناسب دیوار و عدم ارتباط معنایی آن با اتاق شورای انقلاب	نیمه‌مثبت	مثبت؛ «روحانی دنیادیده و روزآمد»

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید ... (صفورا برومند و دیگران) ۴۱

در ادامه، مجموعه عکس‌های دیواره «کودکی تا مهاجرت» به عنوان تنها عکس‌های دارای پانویس در این مجموعه بررسی می‌شوند:

جدول ۴: وضعیت گفتمانی عکس‌های گالری کودکی تا مهاجرت

ردیف	محور	موضوع عکس	ردیف	عنصر گفتمانی مرتبط با شخصیت شهید بهشتی
۱	خاندان و اجداد خود و همسر	پدر؛ پدر بزرگ پدری؛ پدر بزرگ مادری؛ پدر و مادر همسر؛ همه از خاندان‌های مشهور در میان روحانیون	۱۰	روحانی از تبار خاندان‌های عالمان دین (روحانی)
۲	یاد استادان بزرگ و تأثیرگذارش	آیت‌الله العظمی بروجردی، زعیم حوزه علمیه قم، استادم (۲) ^{۱۲} حضرت امام خمینی، استادم (۲) آیت‌الله محقق داماد یکی از بهترین و اصلی‌ترین استادانم (۱) آیت‌الله حجت کوه‌کمری، استادم (۱) علامه طباطبایی، استادم (۱) آیت‌الله سید محمد تقی خوانساری، استادم (۳) آیت‌الله حاج رحیم ارباب، یکی از استادانم (۱)	۱۱	روحانی دارای تحصیلات عالی حوزوی و برخوردار از موهبت شاگردی عالمان تراز اول حوزه علمیه قم
۳	اعضای فامیل	جمعی از بستگان (غالباً در ردای روحانیت) منزل اقوام اصفهانی	۳	روحانی از تبار خاندان‌های عالمان دین
۴	اشاره به یک مکان	منزل پدری‌ام در اصفهان - خیابان شاهپور سابق	۲	اشاره به خانواده و تبار
۵		مدرسه صدر (حوزوی)	۱	برخوردار از تحصیلات حوزوی
۶		جبل النور (سفر حج)	۱	علاقه به سفر، اهتمام اجرای احکام دین
۷	اشاره به سفر حج	همراه دوستان، همکاران غالباً روحانیون سفر سال ۱۳۴۵ و ۱۳۴۸ ذکر نام: آیت‌الله مطهری (۵)، آیت‌الله علی اصغر مروارید و شیخ فضل‌الله محلاتی (۲)	۸	علاقه به سفر و اهتمام به اجرای فرایض دین هم‌نشینی مستمر با روحانیون
۸	مدرسه تحصیل خود	دوران نوجوانی؛ در جمع هم‌کلاسی‌ها در دبیرستان سعدی اصفهان - نزدیک میدان نقش جهان (قدیمی‌ترین عکس مجموعه)	۱	برخوردار از تحصیلات غیرحوزوی (نظام آموزشی جدید)

ردیف	محور	موضوع عکس	ردیف	عنصر گفتمانی مرتبط با شخصیت شهید بهشتی
۹	یاد مدرسه‌ای با ساختار جدید در قم	دبیرستان دین و دانش: ۱. درکنار تصویر خود؛ ۲. همراه با طلبه‌ها که پس از ساعت کار رسمی دبیرستان برای یادگیری علوم جدید می‌آمدند	۲	آگاه به ضرورت توجه به علوم حوزوی و علوم جدید و نظام آموزشی جدید به‌صورت توانمند
۱۰	ذکر دبیرستان حکیم نظامی	درج اسامی استادان مدرسه؛ یک روحانی در میان جمعی از آموزگاران جوان آن زمان و از بزرگان دهه‌های بعد علوم انسانی کشور در مشهورترین دبیرستان شهر قم	۱	توجه به علوم روز ^{۱۳} و ضرورت همکاری بین متخصصان علوم حوزوی و علوم جدید
۱۱	اشاره به سفر آلمان	عکس پرتره خودش	۲	علاقه به سفر
۱۲	خود	پرتره بهشتی	۲	--

۲.۴.۶ جمع‌بندی عناصر گفتمانی حاصل از عکس‌های خانه‌موزه شهید بهشتی

این عناصر گفتمانی امکان تبدیل به «وقته» را دارند: ۱. روحانی دارای تباری از خاندان عالمان دین (روحانی) و مقید به انجام احکام و فرایض دینی؛ ۲. دارای تحصیلات عالی حوزوی نزد عالمان حوزه علمیه؛ ۳. دنیادیده و روزآمد؛ ۴. روحانی آگاه به مقتضیات زمانه، آشنا با نظام آموزشی جدید و دانش‌های نو؛ ۵. «روحانیت». این عنصر گفتمانی اخیر علاوه‌بر پیوند با گفتمان شخصیت شهید بهشتی می‌تواند با «گفتمان انقلاب اسلامی» نیز پیوند برقرار سازد.

با استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه نکات دیگری را نیز می‌توان درباره برخی اجزای موزه آشکار کرد؛ به‌طور مثال، درباره عنصری هم‌چون عکس‌های یک مجموعه، هنگامی که ذیل یک گفتمان مفصل‌بندی می‌شوند، «زنجیره هم‌ارزی و تفاوت» درون آن گفتمان می‌تواند تفاوت‌ها را پوشانده و تکررها را کم‌رنگ کند (برای موضوع زنجیره هم‌ارزی بنگرید به حقیقت ۱۴۰۰: ۵۸۰-۵۸۱). برای نمونه عکس‌های استادان شهید بهشتی (جدول ۴، ردیف ۲) با قرارگرفتن در یک مجموعه و با تأکید بر پانویس عکس‌ها و اطلاق «استاد» از سوی شهید بهشتی، هنگامی که ذیل گفتمان اصلی موزه مفصل‌بندی می‌شود، مقوله تفاوت میان آرا و مشی و منش هریک از این عالمان و شخصیت‌های تراز اول حوزه علمیه قم با یک‌دیگر کم‌رنگ می‌شود و این پرسش کم‌تر امکان طرح می‌یابد که سیدمحمد حسینی بهشتی در روش و سلوک علمی و یا مدیریتی-اجرایی و زندگی شخصی خود بیش‌تر متأثر از کدام‌یک از این استادان بود؟ مشابه همین موضوع درباره برخی از دیگر عناصر موزه‌ای نیز می‌توان پی گرفت.

۵.۶ اسناد و مدارک کاغذی

۱.۵.۶ اسناد و مدارک تصویری

این دست اسناد باوجود گستردگی، فراوانی، و دردست‌رس بودن، اما در این خانه‌موزه نمود کم‌رنگی دارند (برای اطلاع از موجودی برخی اسناد، بنگرید به شیرعلی‌نیا ۱۴۰۰؛ حسینی بهشتی ۱۳۸۰). درمجموع، چهار «سند تصویری» در این خانه‌موزه دیده می‌شود: سه مدرک درکنار عکس‌های مجموعه «گالری کودکی تا مهاجرت»: شناس‌نامه و گواهی پایان تحصیلات مقطع کارشناسی و دکتری ایشان هر دو از دانشکده الهیات (معقول و منقول) دانشگاه تهران. سند دیگر شجرنامه طولانی خاندان حسینی بهشتی نمایان‌کننده نسب ایشان به امام چهارم شیعیان است (برای توضیح وضعیت آن‌ها، بنگرید به جدول ۱، ردیف ۷).

بنابراین، در این‌جا نیز دو عنصر گفتمانی زیر مطرح و تقویت می‌شوند: ۱. روحانی دارای تبار والا و از خاندان عالمان دین؛ ۲. روحانی دارای تحصیلات دانشگاهی و آگاه به مقتضیات زمانه، آشنا با نظام آموزشی جدید؛

۲.۵.۶ کتاب‌ها

۱.۲.۵.۶ کتاب‌خانه شخصی

حجم اصلی این کتاب‌ها در طبقه اول و خارج از فضای موزه است. بخشی از آن‌ها نیز در اتاق شورای انقلاب در جایگاه یکی از اجزای اتاق به‌صورت «آرایشی/تزیینی» استفاده شده است.

۲.۲.۵.۶ آثار نوشتاری شهید بهشتی

شامل متن‌های قلمی، سخن‌رانی‌ها، جزوات، و دیگر مکتوبات برآمده از آرا و اندیشه‌های شهید بهشتی است (بنگرید به جدول ۱، ردیف ۳). کتاب‌های این بخش باوجود امکان تورق آثار به‌وسیله مخاطبان، اما به‌دلیل موقعیت نه‌چندان مناسب در فضای موزه، چینش معمولی، غیرجذاب، عدم پررنگ‌ساختن زمان چاپ و انتشار، و عدم ایجاد اشتیاق در مخاطب و غیره ارتباط مناسبی با موزه برقرار نمی‌کند و تنها یک آگاهی کلی درباره عنوان کتاب‌های شهید بهشتی و معدودی از آثار انتشاریافته درباره این شخصیت ارائه می‌کند. بنابراین، فضا به‌عنوان یک عنصر گفتمانی به‌سختی در ارتباط با یکی از دیگر عناصر گفتمانی وارد بست می‌شود.

۶.۶ متن‌های دیوارنویسی‌شده

جدول ۵. وضعیت گفتمانی متن‌های دیوارنویس

شماره	موضوع متن	محتوای اصلی و توضیحات تکمیلی	عنصر گفتمانی
۱	گام‌های زندگی و فعالیت‌های علمی و سیاسی	شانزده بند در سه بخش بر دیوارهای موزه: بندهای اول و آخر درباره تولد و شهادت؛ تحصیل در دبیرستان سعدی اصفهان؛ مهاجرت و اقامت در مدرسه حجتیه؛ شروع درس در محضر امام (ره)؛ تأسیس دبیرستان دین و دانش در قم؛ اخذ مدرک کارشناسی بساطت یا ترکیب حجم؛ سازمان‌دهی نحوه آموزش در حوزه علمیه قم؛ عزیمت به هامبورگ آلمان؛ تدوین صدای اسلام در اروپا به پنج زبان؛ تأسیس مرکز تحقیقات اسلامی؛ اخذ مدرک دکتری مابعدالطبیعه در قرآن؛ پی‌ریزی جامعه روحانیت مبارز؛ سفر به پاریس جهت هماهنگی با امام (ره)؛ اعلام رسمی تشکیل شورای انقلاب به فرمان امام خمینی (ره)؛ حکم امام (ره) برای ریاست دیوان عالی کشور	دارای تحصیلات حوزوی و دانشگاهی توأمان؛ آگاه به ضرورت روزآمدی حوزه و توجه به علوم حوزوی و علوم روز به صورت توأمان؛ دنیادیده و آگاه به استفاده از همه ظرفیت‌ها برای تثبیت جایگاه تحول‌آفرین اسلام؛ مدیر توانمند در تشکیلات‌سازی و مورداعتماد امام
۲	جملات برگزیده آثار	تقریباً صد جمله از کتاب‌های ولایت، رهبری، روحانیت، سه گونه اسلام، سرود یکتاپرستی، حق و باطل از دیدگاه قرآن، و نقش آزادی در تربیت کودکان در فرم گرافیکی روی دیوار طراحی شده؛ همین ساختار مانع برقراری ارتباط محتوایی است	بسیار ضعیف/ عنصر گفتمانی شکل نمی‌گیرد
۳	وصیت‌نامه	خطاب به همسر، فرزندان، و سایر بستگان توصیه‌ها: اهمیت به فروغ الهی در دل انسان‌ها؛ ایمان به خدا و پیروی از خاتم پیامبران (ص)، قرآن، و ائمه معصومین (ع)، اهتمام به یاد خدا، نماز و دیگر عبادات، انفاق، ایثار، صدق، امانت و خیرخواهی برای ضمیر خلق، ستیز بی‌امان با باطل، حضور پی‌گیر در جماعت، انس با مردم برای بازکردن راه سعادت به روی خود. بخش پایانی: بخشیدن یک‌سوم منزل و اثاث آن به همسر، طلب سعادت برای خانواده؛ تاریخ ۲۷ رجب ۱۴۰۰ ق، عید مبعث برابر با ۲۱ خرداد ۱۳۵۹	اهتمام به آیین‌های عبادی دین؛ اهتمام به سویه‌های اجتماعی دین اسلام و توجه به مردم؛ اهتمام به مبارزه با باطل برای پیروزی حق؛ اهتمام به امور خانواده

ردیف	موضوع متن	محتوای اصلی و توضیحات تکمیلی	عنصر گفتمانی
۴	دوره تربیت	نه روایت کوتاه از سلوک شهید بهشتی بر روی دو دیوار بدون ذکر منبع (جملات از تولایی ۱۳۹۱: ۱۶، ۱۹، ۳۶، ۳۷، ۴۱، ۶۹، ۷۳، ۱۰۲)؛ درباره دانش‌آموزان: توجه به وضع «تربیتی» و «آموزشی»؛ درباره روحانیون: فعالیت خارج از موضوعات دینی مشروطه به داشتن علم آن موضوع؛ ضرورت توجه به مردم، خدمت بی‌منت، و گره‌گشایی؛ رعایت فرایض دینی و اصول اخلاقی: برپایی نماز اول وقت؛ جلوگیری از غیبت و بدگویی علیه دیگران؛ پرهیز از دروغ حتی در راه پیش‌برد اسلام؛ توجه به اعضای خانواده: احترام فراوان به همسر؛ سرکشی منظم به امور فرزندان و آموزش درس زندگی به آن‌ها	اهتمام به امور نظام آموزشی جدید در سطوح مختلف؛ تأکید بر روزآمدی دانش حوزه‌های علمیه و روحانیون؛ اهتمام به سویه‌های اجتماعی دین اسلام و توجه به مردم؛ اهتمام به اجرای فرایض دینی؛ اهتمام به امور خانواده و پرورش فرزندان
۵	دوره انقلاب	در دو بخش ۱. معرفی کوتاه شورا و اسامی اعضای آن در ابتدای تأسیس؛ ۲. اساس‌نامه شورای انقلاب	وقایع ابتدای دوره انقلاب؛ نهاد انقلابی
۶	دوره انقلاب	دو بخش: ۱. چند خط از پیام امام خمینی (ره) درباره این واقعه؛ شروع با این عبارت: «شما تا توانسته‌اید به فرزندان اسلام چون شهید بهشتی و شهدای عزیز مجلس و کابینه با حربه ناسزا و تهمت‌های ناجوان‌مردانه حمله کردید ...». ادامه پیام اشاره به عاملان جنایت، جایگاه والای شهادت، یادآوری شهدای کربلا، و یاد خدمات این شهدا به اسلام و مردم است (خمینی ۱۳۸۵: ج ۱۵، ۳) ۲. اسامی شهدا و مناصب اجرایی آن‌ها	وقایع ابتدای دوره انقلاب اسلامی؛ شهادت و شهدا
۷	دوره انقلاب	آغاز با عبارت شهید بهشتی: «خانه من جای گم‌شده‌ای نیست»؛ (حسینی بهشتی ۱۳۶۰). ادامه: افتتاح این موزه و هدف آن «روایت‌گر بخشی از تاریخ و فرهنگ نیم قرن گذشته سرزمین»	وقایع و اقدامات مهم ابتدای دوره انقلاب اسلامی

می‌دانیم که متون به‌طور معمول ساده‌ترین واسطه ارتباطی در موزه‌ها هستند. درباره اطلاعات و داده‌های تاریخی موجود در مجموعه‌متن‌های این خانه‌موزه و هم‌چنین فرازهای مهمی که در زندگی شهید بهشتی در متن‌ها دیده نشده است پرسش‌ها و نکات بسیاری قابل طرح است، اما برای این نوشتار موضوع مهم نسبت این متون و گفتمان‌های خانه‌موزه شهید بهشتی است.

در متن دیوار گاه‌شمار شانزده‌بندی زندگی و فعالیت‌ها، آگاهانه بخش‌های مهمی از فعالیت‌های شهید بهشتی به‌حاشیه رفته و به آن‌ها پرداخته نشده است و از سوی دیگر، تعدادی از اقدامات ایشان در نسبت با سایر عناصر گفتمانی، که تاکنون برشمردیم، برجسته‌سازی شدند (برای این دو مفهوم، به‌طور نمونه بنگرید به سلطانی ۱۳۸۷: ۱۰۲-۱۳۰). تأکید بر تحصیلات دبیرستان و دو مقطع دانشگاهی شهید بهشتی و حتی اشاره به عناوین پایان‌نامه و رساله، در کنار یادآوری تحصیلات حوزوی و اهتمام به فعالیت‌ها و اصلاحات آموزشی و فرهنگی، بیش از ۵۰ درصد این گاه‌شمار است و عنصر گفتمانی «روحانی دارای تحصیلات عالی حوزوی و آگاه به مسائل روز» را تشدید می‌کند. هم‌چنین، بیش از پنج بند با اشاره به توانایی مدیریتی و سازمان‌دهی^۶ عنصر گفتمانی «روحانی مدیر و تشکیلات‌ساز» را تقویت می‌کند. این عنصر اخیر با سه یا به‌عبارتی پنج روایت از «دیوار توصیف آیت‌الله بهشتی» مجدداً تشدید می‌شود. دو عنصر گفتمانی مؤثر دیگر در این موزه «روحانی مقید به اجرای احکام و فرایض دینی» و «روحانی متوجه به امور خانواده» است که باقی روایات این دیوار را در پیوند با گفتمان شخصیت شهید بهشتی قرار می‌دهد. پیش‌تر گفته شد «شورای انقلاب» با گفتمان موازی خانه‌موزه بهشتی: «گفتمان انقلاب اسلامی» پیوند دارد. نکته جالب‌توجه این است که متن اساس‌نامه شورا، که بر روی دو دیوار این خانه‌موزه طراحی شده است، طولانی‌ترین متن یک‌پارچه این خانه‌موزه است. محتوای مهم این متن در منابع و پژوهش‌های تاریخ انقلاب اسلامی کم‌تر مورد توجه است (برای اطلاع از منابع، بنگرید به بندهای ۱ و ۱.۳.۶ همین نوشتار) و ارائه آن از جمله ویژگی‌های کاملاً انحصاری این موزه محسوب می‌شود. دو متن دیگر ردیف ۶ و ۷ جدول ۵، نیز در پیوند با گفتمان «انقلاب اسلامی» قابلیت مفصل‌بندی دارند.

۷.۶ اشیا و لوازم شخصی

تعداد و تنوع این‌دست اشیا در خانه‌موزه شهید بهشتی چندان شایان توجه نیست. وسایل اتاق شورای انقلاب کاملاً کارکرد تزئینی دارند. دیگر اندک اشیای درون ویرین‌ها (برای فهرست آن‌ها بنگرید به جدول ۱ ردیف‌های ۲ و ۸) نیز هیچ‌یک به خانواده و وسایل زندگی تعلق ندارند، بلکه مربوط به فعالیت‌های علمی، فرهنگی، و آموزشی آیت‌الله بهشتی هستند؛ عاملی که عنصر گفتمانی «روحانی روزآمد و آگاه به مقتضیات زمانه و رسانه‌های جدید» را تقویت می‌کند.

۸.۶ آثار حجمی و آرایشی (تزیینی / دکوراتیو)

جدول ۶. وضعیت گفتمانی آثار حجمی و آرایشی

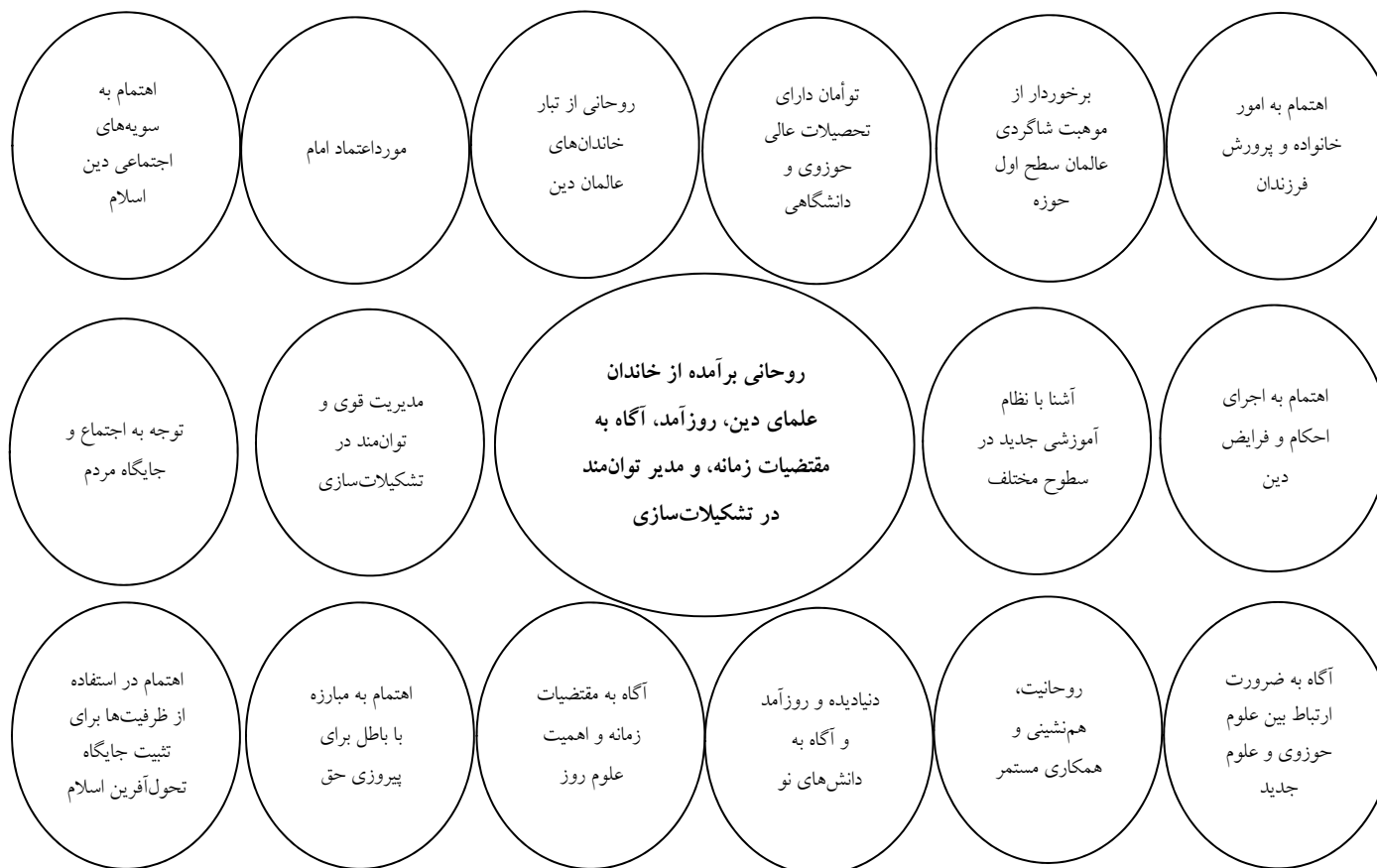
ردیف	اثر	با استفاده از ظرفیت	عنصر گفتمانی
۱	تندیس اعضای شورای انقلاب	بیان موزه‌ای و بافت زمینه‌ای	وقایع ابتدای دوره انقلاب اسلامی؛ نهاد انقلابی؛ روحانیت
۲	اتاق شورای انقلاب	بیان موزه‌ای و بافت زمینه‌ای	وقایع ابتدای دوره انقلاب اسلامی؛ نهاد انقلابی
۳	تندیس پدر و فرزند	بافت زمینه‌ای و اطلاعات و حدسیات مخاطب	اهتمام به امور خانواده و پرورش فرزندان
۴	ماکت مرکز اسلامی هامبورگ	بیان موزه‌ای بافت زمینه‌ای: برقراری ارتباط با برخی تصاویر و دیوار اطلاعات درباره شهید بهشتی	روحانی دنیادیده و مدیر با توانایی سازمان‌دهی؛ اهتمام به امور نظام آموزشی جدید در سطوح مختلف
۵	ساعت نمادین زمان انفجار دفتر حزب جمهوری اسلامی	بافت زمینه‌ای	وقایع ابتدای دوره انقلاب اسلامی؛ نهاد انقلابی
۶	تصویر گرافیکی شهید بهشتی	----	کاملاً آرایشی؛ عنصر گفتمانی ضعیف
۷	جملات منتخب آثار (گرافیکی)	----	کاملاً آرایشی؛ عنصر گفتمانی ضعیف
۸	ویدئوآرت هم‌زمانی (در حالت خاموش)	بافت زمینه‌ای (در ارتباط با ادوات و لوازم شخصی شهید بهشتی)	عنصر گفتمانی روحانی روزآمد و آگاه به مقتضیات زمانه و رسانه‌های جدید

۹.۶ ادوات تصویری

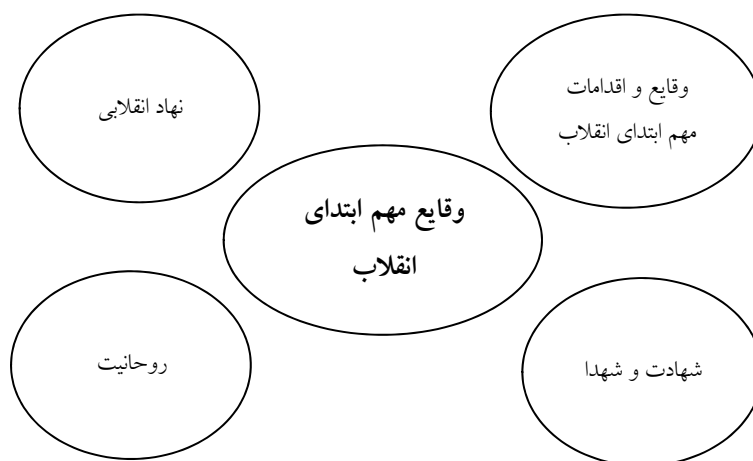
در یک نگاه کلی، این مجموعه ادوات در سال‌های اخیر ظرفیتی بالقوه هستند که به دلیل برخی مشکلات سخت‌افزاری تقریباً مورد استفاده کارآمد قرار نمی‌گیرند. برای نمونه، «ویدئوآرت هم‌زمانی» (برای کارکرد آن، بنگرید به جدول ۱، ردیف ۱۱)، که می‌توانست اطلاعات دیداری مناسبی برای مخاطبان ارائه کند، به یک عنصر آرایشی در موزه تبدیل شده است و اگر در همین وضعیت این چیدمان را در نسبت با گفتمان شخصیت شهید بهشتی بسنجیم، شاید بتوان آن را دارای پیوندی ضعیف با عنصر گفتمانی «روحانی روزآمد و آگاه به مقتضیات زمانه و رسانه‌های جدید» دانست. تصاویر مانیتورهای بخش «کتاب‌خانه و بنیاد نشر آثار» نیز وضعیتی مشابه دارند. بخش «سالن نمایش کوچک» نیز همیشه و به صورت مستمر برای همه مخاطبان قابل استفاده نیستند. در همین زمینه، تحلیل مختصر فیلم کوتاه سالن نمایش نیز نشان می‌دهد این فیلم از منظر محتوا و اطلاعات در مقایسه با مجموعه داده‌های ارائه‌شده در کل فضای موزه آورده جدیدی ندارد و عناصر گفتمانی آن تقویت‌کننده همین عناصر گفتمانی کنونی است.

۷. نتیجه‌گیری

پیش از معرفی دال مرکزی «خانه‌موزه شهید بهشتی» باید نکته‌ای مهم را درباره این خانه‌موزه در مشابَهت با بسیاری از خانه‌موزه‌های مشاهیر مورد اشاره قرار داد: این خانه‌موزه با وجود نقاط قوت و ویژگی‌های منحصر به فرد، همچون بسیاری از دیگر خانه‌موزه‌ها به دلیل عدم توجه مناسب به زندگی و زیست شخصی و همچنین حضور خانواده در فضای خانه دچار کاستی است. برای معرفی گره‌گاه/ دال مرکزی دو گفتمان جاری در خانه‌موزه شهید بهشتی از تصاویر شماتیک زیر استفاده شد:

تصویر ۱. مفصل‌بندی حول گره‌گاه اصلی در گفتمان شخصیت شهید بهشتی

تصویر ۲. مفصل‌بندی حول گره‌گاه اصلی در گفتمان انقلاب اسلامی ایران

چنان‌که مشخص است دال مرکزی گفتمان اصلی خانه‌موزه «روحانی برآمده از خاندان علمای دین، روزآمد، آگاه به مقتضیات زمانه، و مدیر توان‌مند در تشکیلات‌سازی» است (برای آگاهی از پیشینه این تعبیر درباره آیت‌الله بهشتی، بنگرید به آثار مرتبط با ایشان درج‌شده در کتاب‌نامه همین مقاله و به‌طور خاص مقالات «شاهد یاران» (۱۳۸۵)). در این گفتمان، ویژگی‌های شخصیتی برجسته‌سازی شهید بهشتی در جایگاه دال مرکزی از طریق مفصل‌بندی به بسیاری از عناصر موزه‌ای معنا می‌دهد و آن‌ها را به وقته‌های گفتمانی تبدیل می‌کند. در این میان، بخشی از عکس‌ها و متن‌های موزه در جایگاه عناصر گفتمانی مانند «اهتمام به امور خانواده و پرورش فرزندان»، «اهتمام به مبارزه با باطل برای پیروزی حق»، و غیره، که در ذیل این گفتمان مفصل‌بندی نمی‌شوند، به‌صورت «دال شناور» باقی می‌مانند. این فرایند البته به‌معنای این نیست که این دال‌ها در موزه نمی‌توانند با مخاطب ارتباط برقرار کنند و یا «بدون معنا» هستند، بلکه معنای آن‌ها «منفرد»، «کم‌رنگ»، و با «ماندگاری و تأثیرگذاری کم‌تر» در کلیت موزه است و حتی ممکن است در برخی موارد نادیده باقی بمانند. نکته مهم و در ساحت موزه‌ای در این جاست که این دال‌های شناور ظرفیتی برای ورود به فرایند مفصل‌بندی در ذیل گفتمان‌های رقیب را دارند؛ موضوعی که در مکانی هم‌چون موزه با تحولاتی مانند تغییر در سناریوی بازدید، برگزاری نمایشگاه‌ها و یا نشست‌های موضوعی یا تخصصی، تغییر در چینش، اضافه و کم کردن آثار، اصلاح توضیحات و پانویس‌ها، و بسیاری موارد دیگر رخ می‌دهد. البته، این موضوع درباره همین گفتمان اصلی خانه‌موزه نیز کاملاً صادق است و این «وقته‌های گفتمانی» همواره در معرض جدا شدن و در نتیجه تغییر گفتمان غالب هستند.

موضوع شایان توجه و تأمل برانگیز وجوه شخصیتی و فرازهای مهم زندگی و فعالیت‌های شهید بهشتی است که در این فضا و متأثر از گفتمان غالب ناگفته یا کم‌رنگ باقی می‌ماند. بخشی از این فعالیت‌ها در ارتباط با تحولات و وقایع منتهی به انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ است و بخشی نیز به تحولات مهم پس از انقلاب بازمی‌گردد که تقریباً در مورد اخیر به‌جز دو مورد «شورای انقلاب» و «واقعه ۷ تیر ۱۳۶۰» سایر فعالیت‌ها و روی‌دادهای بسیار مهمی که شهید بهشتی در آن‌ها به‌عنوان یکی از افراد کاملاً مؤثر نقش داشتند و گاه حتی طرف اصلی منازعه یا محور موضوع بودند تقریباً نادیده باقی مانده است. چنان‌که در تحلیل‌ها ارائه شد، به فعالیت‌ها و مناصب آیت‌الله بهشتی پس از انقلاب تنها در دو بند گاه‌شمار اشاره شده و نشانه مؤثر دیگری در سایر اجزای این خانه‌موزه دیده نمی‌شود.

درباره گفتمان دوم رایج در خانه‌موزه بهشتی نیز باید گفت «گفتمان انقلاب اسلامی» با مفصل‌بندی عناصری محدود حول دال مرکزی «وقایع مهم ابتدای انقلاب اسلامی» شکل گرفته است و در این زمینه نیز ظرفیت‌های بسیاری در موزه کم‌رنگ و یا نادیده مانده است. مروری بر کارنامه کاری گسترده و فعالیت‌های سیاسی آیت‌الله بهشتی حد فاصل سال ۱۳۴۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی و سپس نقش‌آفرینی مؤثر ایشان در شکل‌گیری و اقدامات نهادهای اصلی انقلاب طی ۲۹ ماه پس از بهمن ۱۳۵۷ به‌خوبی می‌تواند این ظرفیت‌های نادیده را آشکار کند. بر این اساس، می‌توان امیدوار بود در آینده‌ای دور یا نزدیک با ایجاد امکانات سخت‌افزاری و توسعه فضای موزه امکان افزودن بخش‌های تکمیلی و معرفی فرازهای دیگری از زندگی آیت‌الله بهشتی فراهم گردد.

پی‌نوشت‌ها

۱. مقاله برگرفته از رساله دانشجویی با عنوان «بازنمایی تاریخ در موزه‌ها؛ بررسی خانه‌موزه‌های مشاهیر تهران» در پژوهشکده تاریخ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با راهنمایی نویسندگان اول و دوم است.
۲. Ernesto Laclau and Chantal Mouffe؛ صورت نوشتاری اسامی این دو نظریه‌پرداز سیاسی آرژانتینی و بلژیکی به زبان فارسی متنوع است. در این نوشتار، به‌جهت هم‌سانی با غالب مقالات منتشرشده به فارسی از صورت لاکلائو و موفه استفاده می‌شود.
۳. فرایند بررسی و تحلیل این موزه، با انقطاع‌های متعدد اجرایی، در طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۱ ادامه داشت و تغییری در سناریوی موزه و دیگر موارد مرتبط مشاهده نشد.

۴. نویسندگان باوجود آگاهی از اهمیت و حتی جذابیت این دست اطلاعات، به دلایل متعدد، اقتضایی بودن و تأثیرپذیری این داده‌ها از مناسبت‌ها، زمان و چگونگی شرایط بازدید، سطح آگاهی و میزان علاقه‌مندی مخاطبان، تعداد بازدیدکنندگان در هر بازدید، ویژگی‌های شخصیتی راهنمای موزه، و غیره کنار گذاشته شدند. این اقدام علاوه بر ضرورت روشی اشاره شده حاصل بررسی اندک تجربیات مشابه در نوشتارهای غیرفارسی‌زبان در حوزه بررسی و تحلیل موزه‌ها، تجربیات عملی نگارندگان، و انجام مشورت با متخصصان متعدد حوزه موزه‌شناسی است.

۵. در این زمینه، دکتر سیدعلی اصغر سلطانی جزو پیش‌گامان استفاده از نظریه تحلیل گفتمان لاکلائو و موفه برای تحلیل‌های فراتر از متن‌های مکتوب هستند و مقاله حاضر نیز در برخی بخش‌ها با الهام از کلیت مطالب ایشان به سامان رسیده است (برای نمونه آثار ایشان، بنگرید به کتاب‌نامه).

۶. شایان ذکر است در سخن‌رانی‌ها، نشست‌ها، و حتی کارگاه‌های علمی، که در بسیاری از موزه‌ها برگزار می‌شوند، به این موضوع ارتباط گفتمان و موزه اشارات متعددی صورت گرفته است (برای نمونه، مهرآئین ۱۳۹۶)، اما خروجی مشخص در قالب مقاله علمی یا کتاب تحلیلی و با بررسی نمونه‌های مشخص در دست‌رس نیست.

۷. نشانی این موزه: خیابان شریعتی، دوراهی قلعهک، خیابان شهید دستجردی (ظفر)، کوچه صبر، خیابان شهید مطهری، کوچه شهید بهشتی، شماره ۱۲.

۸. در تابلوی این مکان عبارت «موزه‌سرا» آمده و در تابلوی گشایش موزه مربوط به سال ۱۳۹۲، کل این مجموعه با عنوان «یادگار بهشتیان» نامیده شده است.

۹. البته، در توضیحات راهنمایان موزه درباره موضوع خانه و چرایی حضور ایشان در این منطقه از شهر تهران، که امروزه منطقه سکونت دهک‌های بالای جامعه در شهر تهران است، توضیحاتی ارائه می‌شود، اما چنان‌که در چهارچوب روشی این پژوهش نیز بیان شد این دست توضیحات به دلیل ناپایداری نمی‌تواند ملاک عمل قرار گیرد (برای اطلاع از روایت‌های جالب درباره این خانه و موضوع اسباب‌کشی خانواده بهشتی در آستانه واقعه ۷ تیر، بنگرید به حسینی بهشتی ۱۳۹۴: بخش اول؛ هم‌چنین توکلی‌بنا ۱۳۸۹: ۴۴؛ و روایت‌های متعدد شخص آیت‌الله بهشتی از منزل در شعاع حسینی ۱۳۹۲).

۱۰. ازجمله نکات شایان توجه این فضا نقش‌هایی ترسیم شده به وسیله شخص دکتر بهشتی بر دیواره حیاط است که البته معمولاً با توضیحات راهنمایان موزه جلب توجه می‌کند.

۱۱. پیش‌تر اشاره شد در طبقه بالای موزه نیز قاب عکس‌های متعددی در بخش‌های مختلف جاگذاری شدند (در برآورد کلی بیش از سی قاب) و بنابراین این موزه حداقل دویست عدد قاب عکس قابل‌نمایش دارد.

۱۲. اعداد درون پرانتز تعداد دفعات تکرار را نشان می‌دهد.

۱۳. غالب این اصطلاحات ازجمله علوم جدید/ علوم روز، و غیره از آثار، جملات، و تأکیدهای آیت‌الله حسینی بهشتی انتخاب شدند (بنگرید به حسینی بهشتی ۱۳۶۰؛ تولایی ۱۳۹۱؛ شعاع حسینی ۱۳۹۲؛ شاهد یاران ۱۳۸۵)

کتاب‌نامه

- ابراهیمی کیایی، هادی و سیدمحمدجواد قربی (۱۴۰۰)، *بنیان‌های اندیشه سیاسی شهید بهشتی در گفتمان انقلاب اسلامی*، تهران: سروش.
- ابوحوزه، احمد (۱۴۰۱)، «گفت‌وگوی بهرنگ ذوالفقاری با دبیر کمیته گردش‌گری شورای اسلامی شهر تهران درباره وضعیت موزه‌های مرتبط با شهرداری تهران»، آرشیو شخصی.
- انصاری‌نسب، بنیامین (۱۳۹۶)، «گفتمان فرهنگی موزه‌ها»، فصل‌نامه *یامال*، ش ۲، قابل‌بازایی در نشانی زیر: <freena.ir/detail/41186>.
- بازشناسی یک اندیشه: یادنامه بیستمین سال‌گرد شهادت آیت‌الله دکتر بهشتی (۱۳۸۰)، تهیه و تنظیم بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله بهشتی، تهران: بقیه.
- باغبان‌ماهر، سجاد (۱۳۹۷)، «موزه به مثابه متن: مقدمه‌ای در نسبت میان دانش نشانه‌شناسی و نهاد موزه»، *نقد کتاب ادبیات و هنر*، ش ۱۴، ۱۵۷-۱۶۴.
- بشیر، حسن (۱۳۹۹)، *روش عملیاتی تحلیل گفتمان*، تهران: سروش.
- بشیریه، حسین و حسین حسینی (۱۳۷۸)، «فرهنگ شیعی و کاریزما در انقلاب اسلامی»، *مدرس علوم انسانی*، ش ۱۳، ۱۱۳-۱۲۳.
- بهشتی، محمد (۱۳۹۰)، *جاودانه تاریخ: آشنایی با افکار و اندیشه‌های شهید مظلوم آیت‌الله بهشتی*، ج ۹، تهران: روزنامه جمهوری اسلامی؛ سازمان انتشارات.
- پارسا، حمید (۱۳۸۹)، *حدیث پیمانه: پژوهشی در انقلاب اسلامی*، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها؛ دفتر نشر معارف.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۲)، «پسامارکسیسم به روایت لاکلاو و موفه»، *گفتمان*، ش ۹، ۱۱-۳۴.
- توکلی‌بینا، ابوالفضل (۱۳۸۹)، *دیدار در نوفل‌لوشاتو: خاطرات سیاسی- اجتماعی ابوالفضل توکلی‌بینا*، به کوشش فرامرز شعاع‌حسینی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)؛ عروج.
- تولایی، مجید (۱۳۹۱)، *صد دقیقه تا بهشت*، به سفارش بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، تهران: روزنه.
- جعفری، علیرضا (۱۳۹۶)، «پروژه برتر دهمین جایزه معماری داخلی ایران مشخص شد»، *خبرگزاری مهر*، ۲۹ مهرماه ۱۳۹۶، کد خبر ۴۱۲۰۵۲۹.
- جعفریان، رسول (۱۳۹۶)، *جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی- سیاسی ایران (از روی کارآمدن محمدرضا شاه تا پیروزی انقلاب اسلامی) سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۵۷*، تهران: علم.
- حسینی بهشتی، سیدعلیرضا (۱۳۹۰)، *اندیشه سیاسی متفکران مسلمان*، به اهتمام علی‌اکبر علیخانی و دیگران، ج ۱۶، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۶۰)، *گفت‌وگو با اطلاعات هفتگی*، ش ۲۰۴۶.

حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۶۱)، نگاهی به کارنامه شهید مظلوم آیت‌الله شهید دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی از زبان خودش، تهران: حزب جمهوری اسلامی.

حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۸۷)، محیط پیدایش اسلام، تهران: بقیه.

حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۹۰)، شناخت از دیدگاه فطرت، تهران: بقیه.

حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۹۴)، «روابط استراتژیک میان امام خمینی و شهید بهشتی در سامان‌دهی به دستگاه قضایی، گفت‌وگو با دکتر علیرضا بهشتی»، پرتال پژوهشی و اطلاع‌رسانی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۹۴/۴/۲۲، کدخبر: ۵۴۹۹۹.

<<http://www.imam-khomeini.ir/fa/NewsPrint.aspx?ID=27085>>.

حقی، محمد (۱۳۹۴)، صورت‌بندی و تحلیل نظریه‌های انقلاب اسلامی، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).

حقیقت، سیدصادق (۱۳۹۱). روش‌شناسی علوم سیاسی، قم: دانشگاه مفید.

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۵)، «کارنامه علمی و عملی شهید بهشتی در گفت‌و شنود با رهبر معظم انقلاب»، مجله شاهد یاران، ش ۸، ۱۳۸۵، ۳-۷.

خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۵)، صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (س)، ۲۲ ج، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

داوری، رضا (۱۳۶۱)، انقلاب اسلامی و وضع کنونی عالم، تهران: مرکز فرهنگی علامه طباطبائی.

دبیری‌نژاد، رضا (۱۳۹۳)، «موزه‌شناسی گفتمانی»، روزنامه شرق، ش ۲۲۵۹، ۱۷.

دبیری‌نژاد، رضا (۱۳۹۵)، «چالش موزه هنرهای معاصر تهران از منظر موزه‌شناسی گفتمانی»، قابل‌دستیابی در سایت انسان‌شناسی و فرهنگ، ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۵:

<<https://anthropologyandculture.com/>>.

دبیری‌نژاد، رضا (۱۳۹۵)، «موزه‌ای شدن: از نگاه موزه‌شناسی گفتمانی (۱)»، قابل‌دستیابی در سایت انسان‌شناسی و فرهنگ، ۱۰ مرداد ۱۳۹۵:

<<https://anthropologyandculture.com/>>.

دبیری‌نژاد، رضا (۱۳۹۷)، موزه‌خوانی، تهران: ایران‌نگار.

دبیری‌نژاد، رضا (۱۴۰۰)، «انقلاب اسلامی از منظر موزه‌شناسی گفتمانی»، روزنامه جام جم، ش ۶۱۵۲، ۹.

دشتی‌زاده، مریم (۱۳۹۶)، تفسیر چالش‌های بین‌گفتمانی موزه‌شناختی معاصر و مقایسه آن با گفتمان‌های موزه‌ای هنر اسلامی، اصفهان: دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی دانشگاه هنر اصفهان.

دفرونزو، جیمز (۱۳۷۹)، انقلاب اسلامی از چشم‌اندازی نظری، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.

دوانی، علی (۱۳۹۴)، نهضت روحانیون ایران، ۱۰ ج در ۵ مجلد، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

ذوالفقاری، بهرنگ (۱۴۰۰)، «بررسی آماری خانه‌های تاریخی و خانه‌موزه‌های شهر تهران»؛ آرشیو شخصی.

بازشناسی گفتمان‌های سیاسی در خانه‌موزه شهید ... (صفورا برومند و دیگران) ۵۵

رضایی مهوار، میثم (۱۴۰۰)، تحلیل گفتمان روایی در نمایشگاه و چیدمان موزه‌های هنر، مطالعه موردی: بخش ساینزیری گالری ملی لندن، پایان‌نامه دکتری، اصفهان: دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی دانشگاه هنر اصفهان.

روحانی، سیدحمید (۱۳۸۶)، نهضت امام خمینی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۳ ج، عروج. زحمت‌کش، حسین و حمید طاهریان (۱۳۸۹)، راه‌بران اندیشه انقلاب: گزیده‌ای در زندگانی، اندیشه، و مبارزات حضرت امام خمینی، استاد علامه مطهری، و آیت‌الله دکتر بهشتی، تهران: آگین رایان. سائلی‌کرده‌ده، مجید (۱۳۸۴)، شورای انقلاب اسلامی ایران، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

سجودی، فرزانه (۱۳۹۸)، نشانه‌شناسی کاربردی، تهران: علم. سلطانی، سیدعلی اصغر (۱۳۸۶)، «تحلیل گفتمانی فیلم‌های سیاسی - اجتماعی: نگاهی به «پارتی» سامان مقدم»، نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۹، ۱-۱۶. سلطانی، سیدعلی اصغر (۱۳۸۷)، قدرت، گفتمان، و زبان؛ سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران، تهران: نی.

سلطانی، سیدعلی اصغر و پویا مرشدی (۱۳۹۶)، «تعامل و تقابل گفتمانی نشانه‌شناسی گفتمانی فیلم گوزن‌ها»، فصل‌نامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، س ۱۳، ش ۴۸، ۱۶۹-۱۹۲. سلیمی، حشمت‌الله (۱۳۸۶)، مبارزات روحانیون و وعاظ مساجد به‌روایت اسناد، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

شفیعی‌فر، محمد (۱۳۷۴)، «تحولات فکری ایران و اندیشه انقلاب اسلامی»، تأملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی (مجموعه مقالات)، به‌اهتمام موسی نجفی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ج ۱، ۱۹۵-۲۲۱.

شیبانی، عباس (۱۳۸۱)، «گفت‌وگوی عباس سلیمی با عباس شیبانی درباره شورای انقلاب اسلامی تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۲۱ برای مرکز مطالعات و تدوین تاریخ ایران»:

<<https://www.farsnews.ir/printnews/8511140405>>.

شعاع حسینی، فرامرز (۱۳۹۲)، بهشتی از زبان بهشتی (خاطرات شهید آیت‌الله دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی)، با مقدمه سیدمحمد حسینی، تهران: شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر. شیرعلی‌نیا، جعفر (۱۴۰۰)، روایتی از زندگی و زمانه آیت‌الله سیدمحمد حسینی بهشتی ۱۳۰۷-۱۳۶۰، تهران: سایان.

عباسیان، الناز (۱۳۹۹)، «قصه خانه بهشتی»، همشهری آنلاین؛ پنج‌شنبه اول آبان ۱۳۹۹؛ کد خبر: ۱۳۸۲۸: <<https://newspaper.hamshahrionline.ir/id/113828/html>>.

عبداللهی، محسن (۱۳۹۰)، نظریه‌های انقلاب و انقلاب اسلامی ایران، تهران: شرح. علیخانی یادگار، فرامرز (۱۳۹۷)، «گفت‌وگو با مدیر مجموعه یادگار بهشتیان (خانه‌موزه شهید بهشتی) (۱۳۹۳-۱۴۰۱)، مصاحبه‌کننده بهرنگ ذوالفقاری، آرشیو شخصی مصاحبه‌کننده.

- عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۶۸)، *انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن*، تهران: طوبی؛ کتاب سیاسی.
- فراستی، عبدالوهاب (۱۳۷۹)، *ره‌یافت‌های نظری بر انقلاب اسلامی (مجموعه مقالات)*، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف.
- فلوسر، ویلم و دیگران (۱۳۹۶)، *تاریخ‌نگاری و عکاسی: جستارهایی پیرامون عکس به‌منابه سندی تاریخی*، گردآوری و ترجمه محمد غفوری، تهران: آگه.
- فوزی، یحیی (۱۳۸۴)، *تحولات سیاسی اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی در ایران (۱۳۵۷-۱۳۸۰)*، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)؛ عروج.
- قاسم‌پور، داود (۱۳۸۷)، «شورای انقلاب اسلامی»، *فرهنگ‌نامه نهادهای انقلاب اسلامی*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۸۲-۱۸۸.
- لاکلانو، ارنستو و شانتال موفه (۱۳۹۳)، *هژمونی و استراتژی سوسیالیستی: به‌سوی سیاست دموکراتیک رادیکال*، ترجمه محمد رضایی، تهران: ثالث.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹)، *روشن در روشن (دریازه ساخت معرفت در علوم انسانی)*، تهران: جامعه‌شناسان.
- محمدی، منوچهر (۱۳۹۶)، *انقلاب اسلامی ایران: زمینه‌ها، پی‌آمدها، و دستاوردها*، تهران: سمت.
- مجله شاهد یاران (۱۳۸۵) ش ۸ (همه مقالات این شماره به بررسی کارنامه و زندگی آیت‌الله شهید بهشتی از منظر دوستان، همکاران، خانواده، رجال سیاسی، و غیره اختصاص دارد).
- مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات (۱۳۸۰)، *یاران امام به‌روایت اسناد ساواک شهید آیت‌الله سیدمحمد حسینی بهشتی*، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی.
- موسوی اردبیلی، سیدعبدالکریم (۱۳۸۵)، «ابعاد وجودی او ناشناخته ماند»، *مجله شاهد یاران*، ش ۸، ۱۱.
- موسوی اردبیلی، سیدعبدالکریم (۱۳۹۲)، «پیام آیت‌الله العظمی موسوی اردبیلی»، *نگاهی دوباره: بازخوانی اندیشه‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی شهید آیت‌الله دکتر بهشتی*، گردآوری و تدوین مرکز مطالعات قرآن دانشگاه مفید و بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله بهشتی، قم: دانشگاه مفید، ۱۳-۱۶.
- مهدوی‌زادگان، داود (۱۳۸۷)، *عادی‌سازی جنبش‌های مردمی در ایران معاصر: تحلیلی از نقش سیاسی روشن‌فکران در جنبش‌های مردمی معاصر*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- مهرآئین، مصطفی (۱۳۹۶)، «تحلیل گفتمان هنر»، *کارگاه برگزارشده در کتاب‌خانه و موزه ملی ملک در تابستان ۱۳۹۶*.
- نبوی، نگین (۱۳۸۸)، *روشن‌فکران و دولت در ایران: سیاست، گفتار، و تنگنای اصالت*، ترجمه حسن فشارکی، تهران: پردیس دانش؛ شیرازه کتاب.
- نگاهی دوباره: بازخوانی اندیشه‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، *مجموعه مقالات (۱۳۹۲)*، گردآوری و تدوین مرکز مطالعات قرآن دانشگاه مفید و بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، قم: دانشگاه مفید.

وفا، افسانه (۱۳۹۷)، *زندگی سید محمد حسینی بهشتی*، تهران: روایت فتح.

هاشمی رفسنجانی، علی اکبر (۱۳۹۲)، «پیام آیت‌الله العظمی هاشمی رفسنجانی»، نگاهی دوباره: بازخوانی اندیشه‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، گردآوری و تدوین مرکز مطالعات قرآن، دانشگاه مفید، و ...، قم: دانشگاه مفید، ۱۷-۱۸.

هاشمی رفسنجانی، علی اکبر (۱۴۰۰)، *هاشمی رفسنجانی؛ دوران مبارزه، خاطرات، تصویرها، گاه‌شمار*، به‌اهتمام محسن هاشمی، تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.

هاشمی زهی، نوروز (۱۳۸۶)، *شرایط اجتماعی و پارادایم‌های روشن‌فکری در آستانه دو انقلاب ایران: انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی*، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)؛ عروج.

هوارث، دیوید (۱۳۹۷)، *گفتمان*، ترجمه روح‌الله قاسمی، تهران: اندیشه احسان.

یورگنسن، ماریان و لوئیز فیلیپس (۱۳۸۹)، *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نی.

- Burke, P. (2001), *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*, London: Reaktion Books.
- Chen, K. T. N. (2014), "Communication and Museums: Museums as a Place of Discourse", *The Indonesian Journal of Communication Studies*, vol. 07, no. 1, 25-40.
- Drotner, K. et al. (2019), "Media, Mediatisation and Museums a New Ensemble", in: *The Routledge Handbook of Museums, Media and Communication*, Kirsten Drotner, Vince Dziekan, Ross Parry, and Kim Christian Schröder (eds.), New York: Routledge, 1-12.
- Fraser, Jem (2007), "Museums Drama, Ritual and Power", in: *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*, Simon J. Knell Suzanne MacLeod and Sheila Watson (eds.), USA: Routledge
- Grek, S. (2006), "Museums and Critical Discourse Analysis: Disentangling Exhibition Narratives", in: *Proceedings of the International Conference on Critical Discourse Analysis: Theory into Research* (November 2005), Thao Lê (ed.), Australia: Faculty of Education University of Tasmania, 219-227.
- Himmler, N. (2011), *Museums of the World*, Nikolaus Himmler, Ruth Lochar, Hildegard Toma, Berlin: De Gruyter/Saur.
- Hooper-Greenhill, E. (2005), *Museums and the Shaping of Knowledge*, London: Routledge.
- Pinna, G. (2001), "Introduction to Historic House Museums", *Museum International* (UNESCO, Paris), no. 210 (vol. 53, no. 2, 2001), 4-9, Collected in: *Historic House Museums*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Rondey, S. (2019), *The Personalization of the Museum Visit: Art Museums, Discourse, and Visitors* (Routledge Research in Museum Studies), New York: Routledge.
- Starn, R. (2005), "A Historian's Brief Guide to New Museums Studies", *American Historical Review*, vol. 110, 68-98.
- Young, L. (2017), *Historic House Museums in the United States and the United Kingdom, A History*, London: Rowman and Littlefield.

